

Lisa Schirch

Priručnik za stratešku izgradnju mira

Vizija i okvir za pravedni mir

Biblioteka PAX

Biblioteka PAX

Podaci o izvorniku:
Schirch, Lisa: "The Little Book of Strategic Peacebuilding";
Good Books; Intercourse, PA, 2004.

Izdavač:
Fondacija Mirovna akademija

Za izdavača:
Amela Puljek-Shank

Recenzija:
Goran Božičević

Prevod:
Emina Trumić

Redaktura:
Amer Tikveša

Lektura:
Meida Vojčić

Dizajn i prelom:
Mane Radmanović

Štampa:
Alta Nova d.o.o., Beograd

Tiraž:
300

Lisa Schirch

Priručnik za stratešku izgradnju mira

Vizija i okvir za pravedni mir

Fondacija Mirovna akademija

Sarajevo, 2012.

Sadržaj

Predgovor	7
Uvod	13
Definiranje strateške izgradnje mira	15
Vrijednosti potrebne za izgradnju mira	18
Vještine u međuljudskim odnosima potrebne za izgradnju mira	21
Korištenje analiza u izgradnji mira	23
Pregled procesa izgradnje mira	26
Nenasilno rješavanje konflikta	28
Smanjenje direktnog nasilja	32
Transformacija odnosa	38
Izgradnja kapaciteta	45
Strateško planiranje izgradnje mira	49
Evaluacija i koordinacija izgradnje mira	60
Literatura	65
O autorici	69
O izdavaču	71

Predgovor izdanju na našem jeziku

Knjiga koju držite u ruci već ispunjava svoju zadaću. Sam čin čitanja ovog predgovora čini vas mogućim/om saveznikom/com (saučesnikom/com!) u izgradnji mira na *ovim prostorima*. Ovaj prijevod pionirski osvjetljava put, nadam se, narednim knjigama iz područja izgradnje mira objavljenim na jeziku koji razumije preko osamnaest milijuna ljudi, kako god ga nazivali.

„Priručnik za stratešku izgradnju mira“ izaziva nas već samim svojim naslovom. Iako je po opsegu priručnik, ova knjiga se detaljno bavi nečim što nije uobičajeno, bar ne u našim društvima. Mirom se na razne načine „Od Vardara pa do Triglava“ (zanimljivo je kako neke od nas ovaj izraz *ogrije*, a neke *smrzne*; dobar znak da nam je ova knjiga potrebna, nije li?) bavimo svi, istovremeno kao žrtve njegovog odsustva, svjedoci nestajanja i vraćanja te kao aktivni sudionici, s puškom ili bez nje. Ipak, samo nas nekoliko stotina bavi se izgradnjom mira. Srećom po mir, mnogo više ljudi mu doprinosi i gradi ga no mala je zajednica onih koji to čine namjerno, osmišljeno, planski i – rekla bi Lisa Schirch – strateški. Objavljivanje ove knjige će tu zajednicu povećati, a nas koji joj pripadamo obradovati i osnažiti. Na isti način nas je osnažilo uključivanje ratnih veterana u izgradnju mira, zahtjevnog, dugog, teškog, no plodonosnog i vrijednog procesa koji nas sve obogaćuje.

S obzirom da se radi o priručniku, treba biti često uz nas da nas podsjeti, podrži, oraspoloži i potakne. Zato predlažem da ga zamotate u neki vama drag papir, korice i on će vam uzvratiti. Ovo nije obična knjiga, ako takve uopće postoje. Ova knjiga je pravi mali dar, pa će, nadam se, kao takva nerijetko poslužiti. Ona bi nam mogla doći kao špinat mornaru Popaju, izvor snage baš onda kada nam treba. Stoga, ne držite ju na policama! Ovo nije knjiga za police, već za torbu, ranac, kofer, jaknu, dok radite na laptopu ili u kuhinji (u ozbiljnim predgovorima se ne smije reći „kao štivo za WC“, iako će mnogi od nas priznati da su tamo pročitali mnogo pametnih stvari).

Kome je namijenjena ova knjiga? Svim onima koje tema imalo zanima. Znači, baš svima. Za očekivati je da će one uključene u konkretne aktivnosti prije zainteresirati, one koji studiraju ili istražuju no ne vidim razloga da ova knjiga ne nađe put i do „običnog čovjeka“. Svakako nam svima treba širi pogled na ratove koji još uvijek upravljaju našim životima - da lakše s njima prekinemo, kako u našim glavama, tako i u lošim, neprimjerenim, manipulativnim i nesuradničkim politikama.

Što nam ona želi poručiti? Da su u pravu svi oni koji se zalažu za zajednički rad na izgradnji mira, koji se ne zadovoljavaju izdvojenim aktivnostima („projektima“), već žele sagledati cjelovitu sliku, uključiti nove društvene grupe, a pogotovo političke neistomišljenike i uvesti izgradnju mira na univerzitetu, a mirovno obrazovanje u škole. Ova knjiga će nam pružiti podršku da se i dalje zalažemo za uspostavu vladinog Ureda za izgradnju mira ili sličnih in-

stitucija, ne da bi oni preuzeli i obavljali naš posao već da bi se cijeli spektar napora i pristupa društveno prihvatio, priznao i uskladio.

Zalaganje za stratešku izgradnju mira u knjizi Lise Schirch nalazi plodno tlo u ovom kutku svijeta. Mreža za izgradnju mira, Fondacija Mirovna akademija, Platforma za izgradnju mira, Koalicija za regionalnu komisiju, Centar za mirovne studije, Miramidani, mirovni samiti i treninzi izgradnje mira samo su neki od svjesnih, usklađenih i kolektivnih napora „kreiranja prostora za izgradnju mira“ – ključnog strateškog principa izgradnje mira, kako nas Lisa Schirch podsjeća.

Svi mi koji smo se dugoročno posvetili izgradnji mira, znamo koliko je važno uključiti različite aktere u ovaj proces: ratne veterane, udruge žrtava, suce, razne razine vlasti, od lokalnih do državnih, umjetnike/ce, sveučilišta, medije, vjerske zajednice, ekologe, policiju, vojsku, političare, profesionalne udruge, itd. Znam da nije lako, ali drugačije ne može. Mnogo je lakodnije raditi s istomišljenicima nego se raspravljati s traumatiziranim veteranom. No, sami znamo ono što ova knjiga naglašava, a to je značaj koordiniranja različitih pristupa izgradnji pravednog društva kojem oružano nasilje neće prijetiti.

Kako ova knjiga pomaže izgradnji mira u postjugoslavenskim zemljama? Da li pomaže? Svakako. Dobili smo razumljivo i koncizno napisano štivo koje nam ukazuje na složenost izgradnje mira na način koji će nas osnažiti, a ne preplašiti. Imamo pristupačan znanstveni rad koji je pisan jednostavnim jezikom i višestruko upotrebljiv. Ovdje zastajem jer teren postaje klizav. Upotrebljiv za što? Da pokaže kako smo upravu „mi, Kosovari/Hrvati jer smo stekli/ obranili svoju nezavisnost“? Ili da smo „mi, Srbi, izgubili najviše?“, da istakne kako smo „mi, Bošnjaci, najveće žrtve“? Nacije na stranu, ne treba li ova knjiga pokazati da smo mi, „građanski opredjeljeni aktivisti/ce“ jedina zdrava opcija?

Kako će se knjiga Lise Schirch odnositi prema ovim tvrdo ukorijenjenim stavovima i izgrađenim narativima? Hoće li ih pravilno prepoznati i dekodirati i što je tačno *pravilno*? Ne bi li trebala naglasak staviti na „etnički suprotstavljene strane“ i puteve pomirenja među njima?

Prepoznaju li argumenti i teze strateške izgradnje mira opasnosti svođenja konflikta na „etničko“ i nude li nam naočale da vidimo ono što se vidjeti konačno mora; da nije „etničko“ uzrok ratova na ovim prostorima, već mehanizmi vlasti koji su doveli do ratova. Iz toga proizilazi da raditi na pomirenju prije svega znači raditi na mijenjanju mehanizama vlasti koji opet mogu dovesti do ratova.

Fondacija Mirovna akademija nam nudi naizgled bezazlen edukativni uradak – knjižicu američke profesorice uglednog sveučilišta s međunarodnim iskustvom koja želi s nama podijeliti bit svojih (i tuđih) opažanja o procesima izgradnje mira diljem svijeta. Umotan vrući kesten, usudio bih se reći. Nije li to baš ono protiv čega se „i rukama i nogama“ borimo – da naši ratovi nisu bili poput svih drugih? Vrijeme kada nas zlo obuzima, društvena pravila i obziri se ruše, nasilni i gramzivi prosperiraju, a osjetljiviji propadaju.

Ta univerzalnost je snaga ove knjige no i njena slabost, jer mi svoje račune nismo posložili. Nije nam baš jasno tko je tačno što dobio, a što izgubio, kako je do toga uopće došlo, a kamoli da se oko toga složimo.

Relativizacija poput „na svim stranama su se činili zločini“, generalizacije „svi ratni veterani bili su u istoj poziciji“ ili „sve su žrtve iste“, zamagljuju i iskrivljuju našu sliku čak i nakon što smo isplivali iz poricanja „mi smo se branili i heroji smo, a oni su nas napadali i ratni su zločinci“.

Ova nam knjiga neće sama reći tko je sve *palio žito*, tko je to naredio, tko je za to znao a šutio, tko je to mogao spriječiti a nije, te tko je to financirao i zločinom se okoristio.

Ipak, pokazat će nam kako doći do odgovora koji je za zajednicu iscjeljujući. Mnoge odgovore već znamo. Otvaraju se prilike da za neke saznamo – arhiv haškog tribunala je velik, ali nije jedini. Često smo u mogućnosti doći do činjenične istine, ali ne uvijek. U toku su i mnogi procesi prikupljanja svjedočenja i dokumenata.

No, što onda? Postajemo oslobođeni okova nametnutih nam laži, mitova i epova. Želimo li tu slobodu? Jesmo li spremni za nju? Želimo li konačno živjeti u zajednici u kojoj trebamo i smijemo reći da nam je susjed počinio ratni zločin? Ova nam knjiga jasno ukazuje kako su naši strahovi, ograničenja, traume, poricanja, šutnje, tabui i gubici međusobno povezani. Stoga, izlaz iz sve te zamršenosti je u međusobnom povezivanju svih napora izgradnje mira. To je tajni recept. Svi mi koji se bavimo ratnim nasljeđem (čitaj „prevencijom“) moramo raditi zajedno. Ne samo zato što je suradnja nužna za svakoga od nas već zato što sama suradnja predstavlja rezultat, izlaz.

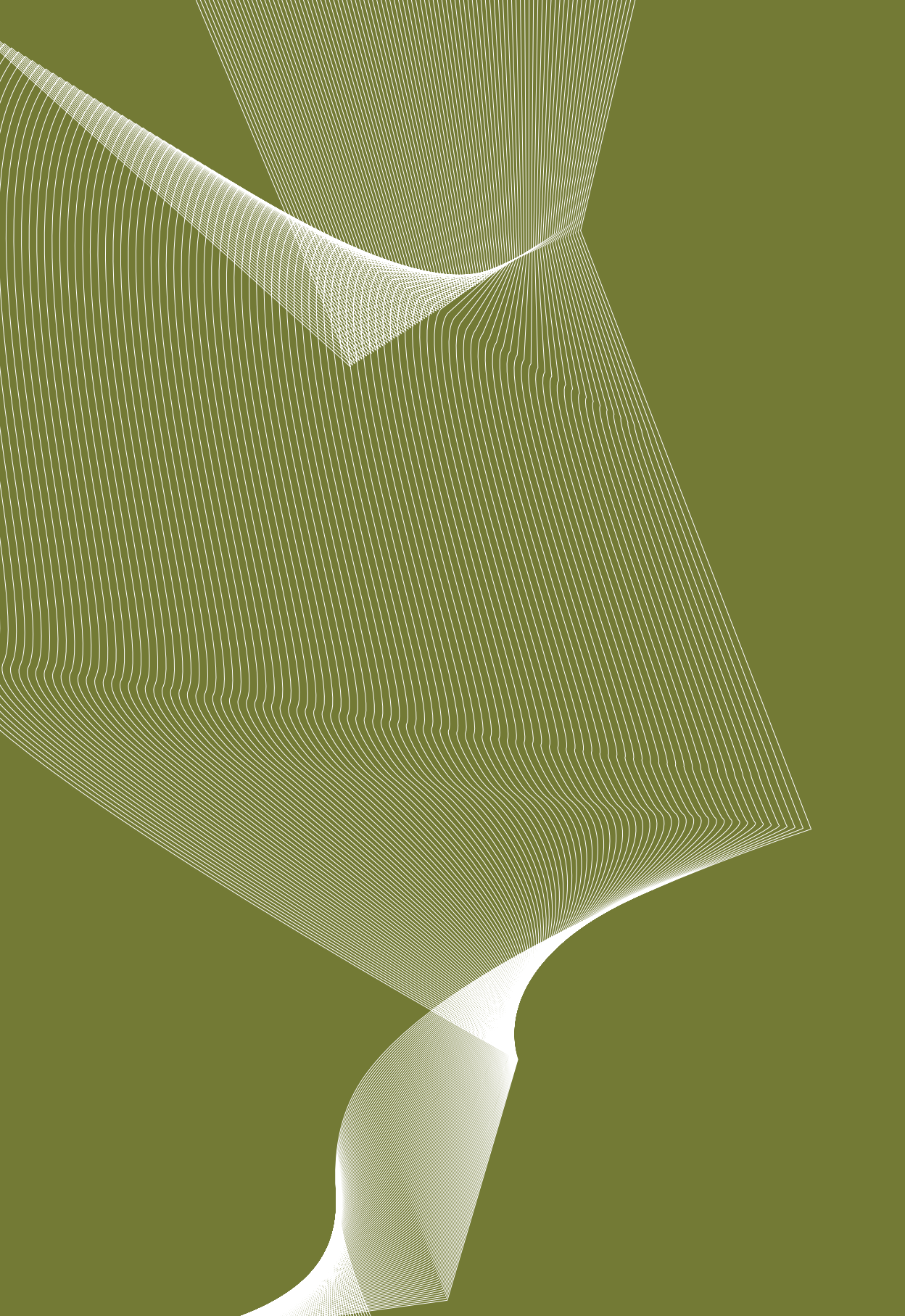
Tamo gdje su napori na izgradnji mira usklađeni, iskomunicirani i dogovoreni i gdje suradnja postoji – tamo je i mir.

Zato, nemojmo se pretvarati da koordinacija o kojoj Lisa govori podrazumijeva razmjenu biltena, formiranje komisija, sastanke raznih udruga, agencija ili aktera. To su samo sredstva, načini, alati, tek mogući začetak neke buduće koordinacije, odnosno istinske spremnosti svih nas koji se bavimo izgradnjom mira da prepoznamo i priznamo jedni druge, uključimo nove ljude, međusobno komuniciramo, čujemo jedni druge, nadopunjujemo, podržavamo, usklađujemo i zadovoljno surađujemo.

Predgovor autorice

Veći dio sadržaja ove knjige nastao je kroz refleksiju, učenje i rad sa hiljadama studenata/ica i aktivista/kinja koji su pohađali Program transformacije konflikta na *Eastern Mennonite University* (EMU) u Harrisonburgu, Virdžinija. Duboko sam zahvalna mnogim studentima/icama i prijateljima/cama koji su pomogli u čitanju i davanju komentara na različite verzije ove knjige, a pogotovo Robu Davisu, Larrisi Fast, Debendri Manandhar, Tomu Ragnjijju, Katie Resendiz, Mariji Schirch de Sanchez i Yashodhi Shrestha. Također se zahvaljujem mojim kolegama Howardu Zehru i John Paulu Lederachu na uloženom vremenu za mentorstvo na ovom polju i na njihovoj pomoći prilikom donošenja bitnih odluka u vezi sa sadržajem knjige.

U martu 2003. godine, dok sam živjela u Najrobiju, Keniji, počela sam raditi na ovoj knjizi. SAD je tada započela rat protiv Iraka. Želim se zahvaliti svom suprugu i kćerki što su me svakodnevno podsjećali da isključim BBC-ove izvještaje o ratu, da se udaljim od laptopa na kojem sam pisala rad o miru, te da s njima odem u šetnju među žirafama i zebraama u blizini našeg stana kako bih doživjela ljepotu ovog dragocjenog života koji živimo i pokušavamo da očuvamo. Iako je cilj izgradnje mira pokušati spasiti svijet, ne smijemo zaboraviti da u njemu uživamo.

Uvod

Osobe suočene s nasiljem u svojoj sredini sastaju se da bi razgovarale o koracima koje trebaju poduzeti. Policijski/e službenici/ce i članovi/ce zajednice noću patroliraju ulicama kako bi spriječili/e nasilje. Ženska grupa blokira izlaz sobe u kojoj se odvijaju pregovori kako bi spriječila odlazak pobunjenika koji ne žele mirno pregovarati. Istraživač/ica intervjuira vladine ministre o utjecaju civilnog sektora, kao što su crkve, razvojne organizacije i ženske grupe, na nedavne izbore. Ovo su samo neki od ljudi koji su uključeni u proces izgradnje mira. Oni ne samo da nastoje zaustaviti nasilje, već žele kreirati strukture koje mogu doprinijeti pravednom i održivom miru.

Polje izgradnje mira je mnogo šire i kompleksnije nego što to mnogi zamišljaju. Ono obuhvata aktere iz različitih polja: članove/ice zajednica koji/e traže bolji život; nenasilni/e aktivisti/ice koji/e se bore za ljudska prava; mirovne snage koje razdvajaju sukobljene strane i demobiliziraju borce; vođe vjerskih zajednica koji ohrabruju vjernike/ce na sklapanje mira sa susjedima; humanitarne radnike/ce koji/e pomažu u dopremanju pomoći; medijatore/ice zajednica i aktiviste/ice restorativne pravde koji/e facilitiraju dijalog između sukobljenih strana; poduzetnike/ce koji/e pružaju pomoć žrtvama; i vladine vođe koje iniciraju promjenu putem javnih politika. Ovo su samo neki akteri u procesu izgradnje mira.

Spomenuti akteri na različite načine govore o svojim vrijednostima i opisuju svoje aktivnosti. Oni imaju različite teorije o tome kako se društvena promjena može desiti, te koje su to različite uloge i odgovornosti unutar društva. Na primjer, neki govore o potrebi za zakonima i javnom redu, drugi, pak, o duhovnom izlječenju, ljudskim pravima i društvenoj pravdi, povratku tradicionalnim vrijednostima, vještinama rješavanja konflikta, razvoju, obrazovanju, ili kombinaciji svega navedenog. U praksi, oni mogu djelovati na istoj teritoriji, ali nikada neće uskladiti svoje aktivnosti. Izgradnja pravednog i održivog mira zahtijeva da su različiti akteri i njihova djelovanja usklađeni u jedinstveni okvir.

Čemu ovaj priručnik?

Ovaj priručnik je pokušaj zbližavanja različitih polja i aktivnosti izgradnje mira kako bi se integrirali u jedinstveni okvir. Suština ovog okvira je ideja o *strateškoj izgradnji mira*, interdisciplinarni i usklađeni pristup izgradnje održivog i *pravednog mira* – mir koji uključuje pravdu.

Strateška izgradnja mira zahtijeva jasne ciljeve. Dok koncept pravednog mira postaje sve popularniji, postoji samo nekoliko autora/ica koji rade na njegovoj viziji i praksi. Jedna od namjera ove knjige je promocija koncepta pravednog mira kao općeg cilja ili vizije izgradnje mira.

Strateška izgradnja mira također zahtijeva usklađenost. Dok se neki/e teoretičari/ke izgradnje mira fokusiraju na pitanje kako direktno utjecati na osobe uključene u konflikt, ova knjiga predlaže dodatni fokus na zajedničku suradnju ljudi koji rade na izgradnji mira. Knjiga će pokušati objediniti vrijednosti, vještine u međuljudskim odnosima, analitičke okvire i djelovanja šireg kruga aktivista/ica izgradnje mira. Ovakva sinteza ima za cilj kreiranje zajedničkog jezika za razgovor o izgradnji mira, te povećanje svijesti i razumijevanja o bitnim i različitim ulogama koje su potrebne za ovaj proces.

Okvir koji će biti predstavljen nastao je na osnovu promišljanja i iskustava mnogih ljudi i mreža širom svijeta koji su povezani kroz „Program transformacije konflikta“ pri univerzitetu *Easter Mennonite University*. On sažima mudrosti progresivnih i konzervativnih, sjevernjaka i južnjaka širom svijeta, prethodnih inicijativa i glasova budućnosti u pokušaju da se spoje različiti putevi u jednu koherentnu mapu izgradnje mira.

Nadam se da će ova knjiga poslužiti studentima/cama i svim zainteresiranima kao uvod u izgradnju mira. Ona je ujedno pisana za aktiviste/ice i akademike koji su upoznati s jednim segmentom izgradnje mira, a imaju potrebu proširiti znanje o drugim pristupima koji mogu nadopuniti postojeće.

Ukratko, ovaj priručnik nastoji pružiti jedinstvenu i stratešku viziju izgradnje mira. Pokušat će pokazati kako različiti pristupi izgradnji mira zajednički doprinose ukazivanju na nasilje i ujedno doprinose dugoročnoj strukturalnoj promjeni.

Definiranje strateške izgradnje mira

Polje izgradnje mira, kao i svako drugo polje, ima svoju publiku navijača/ica, kritičara/ki i zbunjenih posmatrača/ica. Termin „izgradnja mira“ koristi se u različite i nerijetko oprečne svrhe. Neki ga koriste da bi opisali aktivnosti koje slijede nakon rata, dok drugi njime opisuju nove pristupe razvoju s naglaskom na mir. Treći, pak, vide izgradnju mira prvenstveno kao međuljudski i psihološki proces ili taj termin koriste kao sinonim za transformaciju konflikta. Ovo poglavlje će razmotriti mitove i značenja izgradnje mira.

Polje izgradnje mira razvilo se kao odgovor na najgore slučajeve nasilja u svijetu: široko rasprostranjeno i rastuće siromaštvo; povećan kriminal, rasizam i opresija; nasilje nad ženama; te ratovi kao što su oni u Liberiji ili Kolumbiji gdje su etničke, ideološke i klasne razlike dodatno potpirene rastućom globalnom trgovinom oružjem. Bilo koji odgovor na pitanje: „Šta se čini da se navedeni problemi riješe?“ može doprinijeti izgradnji mira.

Procesom izgradnje mira pokušava se spriječiti, smanjiti i transformirati konflikt, te pomoći ljudima da se oporave od bilo kojeg oblika nasilja, čak i strukturalnog koje još uvijek nije dovelo do masovnih društvenih nemira. Istovremeno, ohrabruje ljude da njeguju međuljudske odnose što pomaže njima samima i njihovom okruženju.

Izgradnja mira podržava razvijanje odnosa na svim društvenim nivoima: između pojedinaca i unutar porodice, zajednica, organizacija, preduzeća, vladinih institucija, i unutar kulturnih, religijskih, ekonomskih i političkih institucija i pokreta. Odnosi su dio moći ili *socijalnog kapitala*. Kada se ljudi susreću i uspostavljaju međusobne odnose, vjerovatnije je da će surađivati u procesu konstruktivnog razgovora o konfliktu.

Mir se ne dešava tek tako. On se gradi kada osobe preduzimaju promišljene korake prilikom donošenja odluka o dugoročnim planovima i očekivanim problemima, sudjelujući u stalnoj analizi konflikta i lokalnog konteksta, te koordinirajući različite aktere i aktivnosti tokom svih faza konflikta i na svim društvenim nivoima. Strateška izgradnja mira prepoznaje kompleksnost ovih zadataka koji su potrebni za izgradnju mira. Izgradnja mira je strateška onda kada su resursi, akteri i pristupi usklađeni u nastojanju da se postignu višestruki ciljevi i potegnu različita pitanja na dugoročnom nivou.

Izgradnja mira nije...

- Izgradnja mira nije prijatna ili idealistična.

Za mnoge, ideja o izgradnji mira je neuvjerljiv san u svijetu punom nasilja. Dok strateška izgradnja mira stremi ka dugoročnoj viziji pravednog mira, ona se također zasniva na kompleksnim izazovima koji se pojavljuju u neposrednom okruženju. Mirovni aktivisti/ce suočavaju se sa izazovima biranja političke strategije djelovanja zasnivajući svoj rad na vrijednostima i principima koji doprinose dugoročnim ciljevima.

- Izgradnja mira nije isto što i transformacija konflikta.

Ublažavanje, upravljanje, rješavanje i transformacija konflikta koriste sličan skup vještina i procesa u izgradnji međuljudskih odnosa i pronalaženju uzroka konflikta putem dijaloga, pregovora i procesa medijacije. Međutim, polje izgradnje mira podrazumijeva i druge procese.

- Izgradnja mira nije namijenjena samo postkonfliktnim društvima.

Izgradnja mira treba biti dio svih društava kao način sprečavanja nasilja i zadovoljavanja ljudskih potreba. Preventivna izgradnja mira, poznata kao *prevencija konflikta*, nastoji izgraditi društvo u kojem se može ukazati na konflikt bez upotrebe nasilja.

- Izgradnja mira nije primarno bazirana na zapadnjačkim idejama.

Vrijednosti, vještine, analitički instrumenti i procesi izgradnje mira su univerzalni. Svaka kultura može dati svoj doprinos u poučavanju i učenju o izgradnji mira. Zapad je od drugih kultura usvojio mnoge procese izgradnje mira kao što su restorativna pravda, medijacija ili nenasilna akcija.

- Izgradnjom mira ne želi se izbjeći konflikt ili ignorisati strukturalne forme nasilja i nepravde.

Neki kritiziraju polje izgradnje mira nazivajući ga „dolazak hitne pomoći“ ili smatrajući ga odgovorom na krizu, a ne radom na prevenciji konflikta. Unutar okvira strateške izgradnje mira opisanog u ovoj knjizi, prevencija konflikta i uspostava pravednih društvenih struktura su od jednakog značaja.

Strateška izgradnja mira je prostor povezivanja

Dijagram na strani 17 prikazuje neke pristupe izgradnji mira. Izgradnja mira zahtijeva kombiniranje pristupa putem prostora za povezivanje ili spona za suradnju.

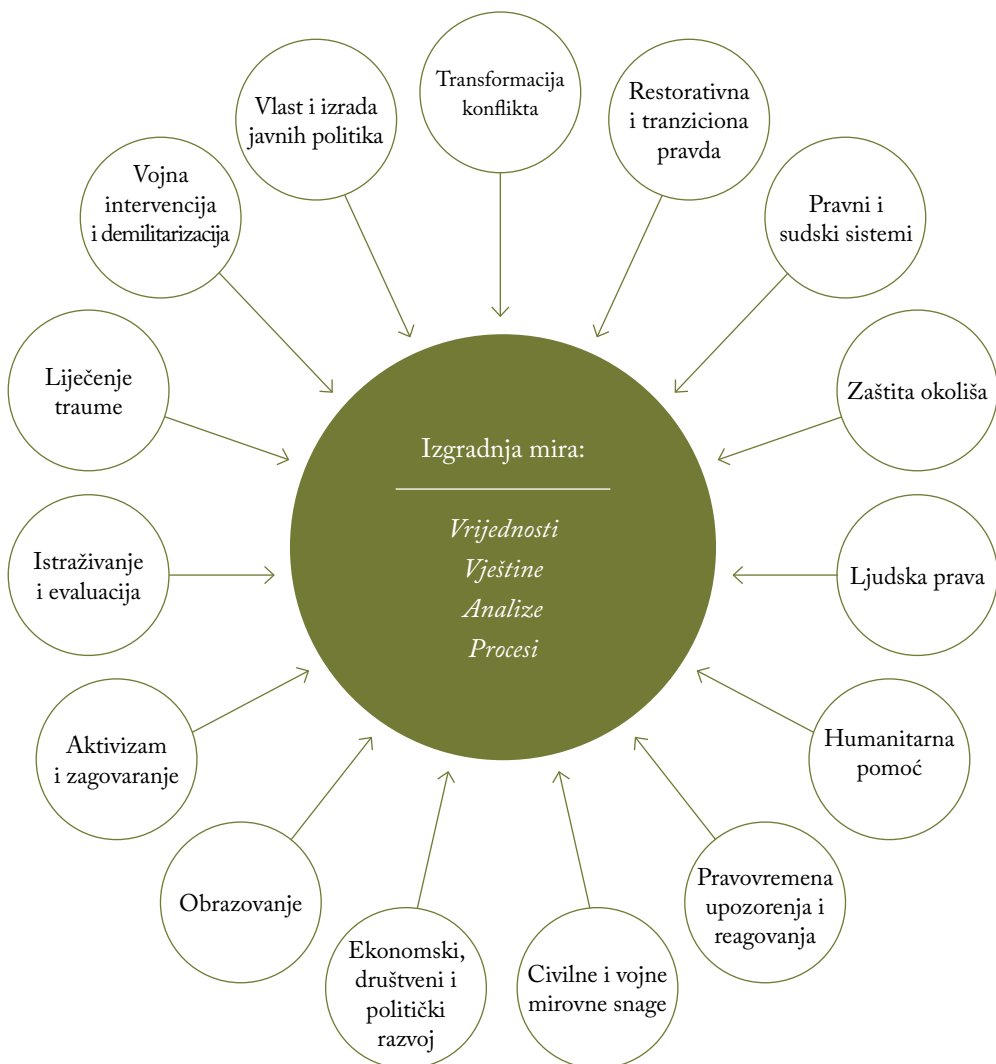
Navedeni dijagram prikazuje pristupe za izgradnju mira, a ne aktere ili probleme izgradnje mira. Pojedini akteri će koristiti nekoliko pristupa, kao što su obrazovanje, ekonomski razvoj i procese transformacije konflikta kako bi uputili na različite probleme povezane s konfliktom, kao što su HIV/AIDS ili zagađenje okoliša. Ovaj dijagram pruža uvid u neke mogućnosti korištenja pristupa o kojima se govori u knjizi.

Svaki pristup predstavlja jedinstven doprinos i dopunjava druge pristupe. Dio izazova aktera izgradnje mira je zadržavanje vizije o tome kako različiti pristupi doprinose miru. Akteri na polju izgradnje mira nekada ne znaju kako drugi pristupi mogu pomoći u njihovom radu niti kako oni sami mogu pomoći u radu drugih.

Koncept „stvaranja prostora“ za izgradnju mira je ključan stratejski princip. Često ne postoji fizički prostor u kojem se osobe koje rade na polju izgradnje mira mogu okupiti i razmijeniti aktivnosti, uspjehe i izazove. Vizualni dijagram spone stvara mjesto ili prostor za susrete za ova važna usklađivanja i razmjene pristupa.

Tačka spajanja pristupa predstavlja *sistem vrijednosti, vještina u međuljudskim odnosima, analitičkih okvira i procesa.*

Naredno poglavlje govori detaljnije o navedenim vrijednostima, vještinama, analitičkim okvirima i procesima.

Vrijednosti potrebne za izgradnju mira

Izgradnja mira nastaje iz određenog sistema vrijednosti koje pomažu procese donošenja odluka. U idealnom slučaju, osobe započinju graditi mir nakon što su se osvrnule na svoj život i odluke koje utječu na druge. Kada ljudi rade s drugima na izgradnji mira, njihove vrijednosti su često skrivene ili neizgovorene. No, vrijednosti se daju lako otkriti postavljajući pitanje u vezi s ciljevima: Šta će donijeti izgradnja mira? Općenito govoreći, izgradnja mira sadrži vrijednosti zadovoljenja ljudskih potreba i zaštitu ljudskih prava.

Ljudske potrebe i ljudska prava

Izgradnja mira zagovara održavanje kvalitete života. Izgradnja mira stremi ka stvaranju društava koja afirmiraju ljudski dignitet kroz zadovoljenje ljudskih potreba i zaštitu ljudskih prava. Osobe koje rade na polju izgradnje mira također imaju obavezu zaštite okoliša. Od vremena drevnih civilizacija pa do danas, unutar većine vjerskih tradicija imamo zalaganje za odnose koji zadovoljavaju ljudske potrebe. Uvođenje konvencija o ljudskim pravima nakon Drugog svjetskog rata povećalo je očekivanja prema vladama da zadovolje ljudske potrebe kroz zaštitu i promociju zakona o ljudskim pravima.

Ljudi imaju materijalne, društvene i kulturne potrebe i prava.¹ Ljudska prava služe ljudima kao moralna vodilja na svakom društvenom nivou. Ona daju smjernice za donošenje svih vrsta odluka o tome kako ljudi mogu živjeti s najmanjom mogućom mjerom nasilja i najvećom mogućom mjerom zajedničkog dobra.

- **Materijalne potrebe i prava** uključuju hranu, smještaj, vodu, zdravstvenu skrb i resurse koji omogućavaju ostvarenje fizičkih potreba. Zahtijevaju od društava da štite ekonomska prava putem pravedne raspodjele bogatstva i davanjem jednakih mogućnosti za obrazovanje i zaposlenje.
- **Društvene potrebe i socijalna prava** uključuju pravo na dignitet, pripadnost i transparentnost u odnosima, zaštitu od nasilja, učešće i utjecaj na donošenje odluka koje utječu na život ljudi, te mogućnost zadobijanja poštovanja i priznanja. Zahtijevaju od društava da zaštite društvena, civilna i politička prava putem proceduralne pravde. Ovo uključuje demokratske strukture, provođenje zakona, programe društvene pravde, jačanje i obrazovanje što dodatno njeguje međukulturalno razumijevanje.

¹ Lisa Schirch, „Peacebuilding Framework to Link Human Rights and Conflict Resolution“ u *Human Rights in Conflict* (Washington, D.C.: U.S. Intititute of Peace, 2005.).

- **Kulturne potrebe i prava** uključuju mogućnost ostvarivanja ličnog, kulturnog i religijskog identiteta bez posljedica, prijetnji ili zastrašivanja. Kulture i religije daju ljudima osjećaj značenja, smisla i identiteta.

Ove potrebe i prava zahtijevaju od društava da zaštite vjerska prava, manjinska prava i druga društvena i socijalna prava putem zakona i obrazovnih programa koji potiču razumijevanje i toleranciju.

Ljudi mogu birati kako će zadovoljiti svoje potrebe. Svakome je potrebna hrana, no ne treba svakome ista hrana. Svakome je potrebno poštovanje, no ljudi zadobijaju i pokazuju poštovanje na različite načine. Ljudska bića često žele zadovoljiti svoje potrebe na isti način kao što to drugi rade, pa tako imitiraju potrebe drugih, posebno onih koji su na poziciji moći, u nastojanju da postanu dio grupe.²

Nekada je teško raspoznati potrebu od pohlepe. Neke osobe smatraju da imaju pravo zadovoljiti sopstvene potrebe na štetu drugih. Pohlepa je želja za gomilanjem prekomjernih količina materijalnih resursa, ostvarivanjem moći donošenja odluka i zadobijanjem poštovanja. Unutarnji osjećaj superiornosti i pohlepe stvara prekomjernu potrebu za različitim stvarima.

Izgradnja mira zahtijeva etiku *međuovisnosti*, *partnerstva* i *ograničavanja nasilja* u procesima donošenja odluka o tome kako zadovoljiti potrebe i zaštititi prava.

Međuovisnost

Ljudi su međuovisni; nezadovoljene ljudske potrebe ili prava bilo koje osobe ili grupe ispoljavaju se i utječu na cjelokupno čovječanstvo. Kada su ljudi svjesni međuovisnosti s drugima i cijene ju, oni usklađuju svoja nastojanja da zadovolje svoje potrebe i prava ne nanoseći štetu drugima. Na primjer, najbogatije osobe svijeta nisu u mogućnosti zadovoljiti sve svoje potrebe, posebno ne one za sigurnošću, u svijetu u kojem su osnovne potrebe drugih ljudi nezadovoljene.

Partnerstvo

Pogled na svijet koji se zasniva na „tlači ili budi potlačen“ stvara temelj za nasilje. Vrijednost partnerstva je alternativa dominaciji. Ono ohrabruje ljude da koriste moć zajedno s drugima kako bi se zadovoljile zajedničke potrebe i prava. Kada su međuljudski odnosi zasnovani na jednakosti i partnerstvu umjesto na dominaciji, ljudi surađuju i ohrabruju jedni druge kako bi zadovoljili sve potrebe i prava.

Ograničavanje nasilja

Ljudi se međusobno povređuju kroz odlučivanje o tome šta treba, a šta ne treba koristiti, kako se ponašati prema drugima i kada koristiti silu protiv drugih kako bi se zadovoljile potrebe. Konflikti nastaju kada ljudi pokušavaju ostvariti kako slobodu i sigurnost, tako i privatnu svojinu i distributivnu pravdu. Bilo koje nasilje usmjereno prema drugom, a koje

² Vern Neufeld Redekop, *From Violence to Blessing* (Otawa: Novalis, 2002.).

se koristi radi zadovoljenja potreba i prava pojedinca ili grupe, šteti drugome i sprečava ga u ostvarivanju prava. Ciklus nasilja nastaje kada se pojedinci ili grupe ponašaju nasilno jedni prema drugima.

Nivoi nasilja ili štete počinjene drugima su u neraskidivoj vezi. Izgradnjom mira se povećava broj mogućnosti za nenasilno zadovoljavanje potreba.

Koncepti *pravde*, *pravednog mira* i *ljudske sigurnosti* dio su vrijednosti izgradnje mira. *Pravda* postoji kada se osobama omogući da učestvuju u stvaranju životne okoline tako da mogu zadovoljiti svoje potrebe. Pravda postoji kada ljudi poštuju ljudska prava drugih i kada postoji postupak za utvrđivanje odgovornosti osoba koje krše ljudska prava drugih prema njihovim žrtvama i cijeloj zajednici.

Koncept *pravednog mira* uključuje zamisao da pravda uspostavljena nasilnim putem dodatno doprinosi nepravdi, te da je mir bez pravde teško održiv.

Ljudska sigurnost postoji kada su osobe zaštićene od direktnih i strukturalnih formi nasilja, te kada su u mogućnosti da ostvare svoje osnovne potrebe i prava. Oni koji zastupaju ljudsku sigurnost nastoje zamijeniti ili proširiti tradicionalne nacionalne definicije sigurnosti koje su fokusirane na zaštitu teritorije ili nacionalnog interesa. Ljudska sigurnost stremi ka smanjenju opasnosti od bolesti, siromaštva, kriminala i drugih faktora koji smanjuju kvalitet života.

U ovoj knjizi se koristi sekularni jezik da bi se doprlo do šire javnosti, a religijske grupe će pronaći sopstvene načine prenošenja ovih koncepata. Pripadnici različitih vjerskih skupina shvataju nastojanje za mirom, pravdom i pomirenjem među ljudima kao Božiju volju. Stoga je izgradnja mira također zadatak vjernika/ca i predstavlja važnu duhovnu dimenziju.

Opisane vrijednosti predstavljaju vodilje izgradnje mira. Pojedinci i organizacije mogu donositi odluke i ocijeniti sopstveni rad uz pomoć navedenih vrijednosti. Poglavlje 11 opisuje kako ove vrijednosti mogu pomoći u razvijanju polja izgradnje mira. Međutim, vrijednosti same po sebi nisu dovoljne. Vještine u međuljudskim odnosima pomažu osobama da u svom ponašanju njeguju navedene vrijednosti.

Vještine u međuljudskim odnosima potrebne za izgradnju mira

Konflikt je sastavni dio svih odnosa. Izgradnja mira je fokusirana kako na konflikte većih razmjera među naoružanim skupinama, tako i na svakodnevne konflikte manjih razmjera koji se pojavljuju tokom života i rada u organizacijama i zajednicama. Konflikte se dešavaju i onda kada zajednice odlučuju o tome gdje kopati bunar, koji nastavni plan koristiti te kojeg vođu izabrati. Konflikt se pojavljuje među osobama koje rade na polju izgradnje mira dok pokušavaju obezbijediti sredstva za svoje aktivnosti, tokom dogovora o različitim mogućnostima i traženja priznanja za svoj rad.

Grupe u konfliktu često doživljavaju visok nivo internih konflikata koji sprečavaju komunikaciju sa suprotnom stranom. Često se dešava da visokopozicionirane osobe dolaze na pregovore, a da ih za tu poziciju nisu izabrale osobe koje predstavljaju. Osobe aktivne na polju izgradnje mira koje nisu u mogućnosti naučiti i primijeniti vještine potrebne za izgradnju međuljudskih odnosa onemogućene su da rade na izgradnji mira.

Sljedeće vještine u međuljudskim odnosima pomažu osobama da rade na rješavanju konflikata na konstruktivan način:

- **Vještine samopropitivanja** pomažu osobama da dobiju uvid u sopstvene obrasce ponašanja, te da identificiraju zdrave životne odluke. Ove vještine dozvoljavaju osobama da se prilagode različitim okolnostima i kontekstima i da dožive smisao mira unutar samih sebe.
- **Vještine aktivnog slušanja** pomažu u korištenju verbalnih i neverbalnih načina u težnji ka međusobnom razumijevanju. Pored toga, pokazuju pažnju i poštovanje prema drugome i njihovom iskustvu i razmišljanju.
- **Vještine diplomatskog i asertivnog govora** pomažu osobama da iskomuniciraju važna ili potencijalno konfliktna pitanja na taktičan način koji je prihvatljiviji i razumljiviji za onog/u koji/a sluša.
- **Vještine postavljanja pitanja** pomažu osobama da identificiraju sopstvene snage i uspjehe kao način poboljšanja dobrih obrazaca ponašanja u međusobnim odnosima.
- **Vještine kreativnog rješavanja problema** omogućavaju određivanje i pronalaženje novih načina za rješavanje kompleksnih problema.

- **Vještine dijaloga** pomažu pojedincima i grupama da iskreno komuniciraju kako bi postigli međusobno razumijevanje i transformaciju.
- **Vještine pregovaranja** omogućavaju učenje izražavanja vlastitih potreba imajući u vidu potrebe drugih kako bi se pronašlo održivo rješenje prihvatljivo svima.
- **Vještine medijacije** pomažu u vođenju drugih kroz proces pregovora kako bi se došlo do zadovoljavajućeg rješenja.

Navedene vještine primarno proističu iz polja transformacije konflikta, restorativne pravde i liječenja traume o kojima se govori u poglavlju 9. Vještine u međuljudskim odnosima predstavljaju osnov za demokratske procese u kojima je ljudima omogućeno učešće u donošenju bitnih odluka koje se mogu odraziti na njihov život. One predstavljaju mazivo za točkove izgradnje mira. Bez njih, izgradnja mira se vraća na nivo međusobnog prepiranja osoba aktivnih na polju izgradnje mira, bijesnih masa koje kliču poruke mržnje i političkih odluka donesenih zloupotrebom političke moći, a ne zasnovanih na ljudskoj potrebi. Međutim, vještine u međuljudskim odnosima same po sebi nisu dostatne. Analitički okviri, koji su obrađeni u narednom poglavlju, predstavljaju dodatnu dimenziju u našem razumijevanju izgradnje mira.

Korištenje analiza u izgradnji mira

Konflikt i nasilje su uvijek kompleksni. Analitički instrumenti omogućavaju strukturiran pregled informacija o konfliktu kako bismo identificirali domen u kojem je potrebna intervencija. Brojni analitički instrumenti koji pomažu u procesu izgradnje mira prevazilaze obim sadržaja ove knjige. Međutim, bitno je navesti tri analitička principa za indentificiranje uzroka konflikata.

Razumijevanje lokalnog konteksta

Potrebno je da osobe aktivne na polju izgradnje mira razumiju zbog čega se dešava konflikt, ko je pogođen njime ili uključen u njega, šta se treba zaustaviti, šta razdvaja, a šta spaja ljude, te šta pospješuje konflikt. Što se više zna o kontekstu, veća je mogućnost uspjeha u doprinosu miru.

Osobe koje pribjegavaju nasilju uvijek će naći način da ga opravdaju

Osobe koje ne mogu zadovoljiti svoje materijalne, društvene ili kulturne potrebe često imaju osjećaj *nepравde* i/ili *traume*.

Kada se osobe osjećaju poniženo ili ako im je nanesena nepravda, često su spremne boriti se pa čak i umrijeti kako bi zaštitile sopstveni fizički, društveni ili kulturni identitet.

Konflikt nastaje onda kada jedna grupa ljudi pokušava zadovoljiti svoje potrebe na štetu drugih. U tom smislu, konfliktom se možemo baviti na konstruktivan ili destruktivan način. Konflikt je konstruktivan onda kada osobe uspijevaju razviti načine za zadovoljenje potreba svih koji su uključeni u njega. Međutim, ljudi će posezati za nasiljem onda kada im nedostaje empatija prema drugima i kada nisu u mogućnosti pronaći nenasilne načine zadovoljenja potreba. *Nasilje* se dešava kada se u pokušaju rješavanja konflikta nanosi šteta, uništavaju odnosi, uzrokuje nezadovoljstvo i poriču potrebe drugih.

Nasilje je pokušaj ostvarenja pravde ili ispravljanja nepravde. Ugandansko dijete-vojnika će se pridružiti pobunjenicima jer tako može stvoriti osjećaj pripadnosti i identiteta ili doći do hrane. Vođa pobunjenika će koristiti nasilje kako bi ostvario višu društvenu poziciju i veće bogatstvo. Izgradnja mira zahtijeva indentificiranje nezadovoljenih potreba kako bi se pronašli alternativni i nenasilni načini za njihovo zadovoljenje.

Svi oblici nasilja su povezani

Strukturalno nasilje uzrokuje nemogućnost, nejednakost pa čak i smrt, do čega dolazi kada sistemi, institucije ili politika rade u korist zadovoljavanja potreba i prava jednih na račun drugih. Strukture koje podržavaju nejednakost i zadovoljavaju potrebe osoba koje pripadaju samo jednoj etničkoj, vjerskoj, klasnoj, dobnoj, jezičkoj ili rodnoj skupini na račun drugih, propagiraju nasilje. Rastući broj neuspjelih ili nefunkcionalnih vlada signalizira nemogućnost određenih država da stvore okruženje u kojem osobe mogu zadovoljiti osnovne potrebe. Društva koja dozvoljavaju ili ohrabruju ekonomske i socijalne razlike, koje onemogućavaju pojedinim skupinama učešće u procesima donošenja odluka više su izložena svim oblicima nasilja. Nasilne strukture su u mogućnosti preplaviti cjelokupno društvo.

Strukturalno nasilje često vodi ka *sekundarnom nasilju* koje uključuje građanski rat, kriminal, porodično nasilje, ovisnost i samoubistvo. Navedeni problemi nastaju djelimično kada strukturalno nasilje stvara veliku nejednakost prilikom zadovoljavanja ljudskih potreba i prava. Brojna krivična djela koja ponižavaju ljude i stavljaju ih u poziciju žrtve proizilaze iz strukturalnog nasilja. Postoji jasna korelacija između osoba koje služe zatvorsku kaznu i onih koji su odrasli u siromaštvu i/ili nasilnim porodicama, te doživljavali stalno ponižavanje, a imali ograničene mogućnosti i prilike da budu poštovani. Velike razlike u prihodima i bogatstvu između bogatih i siromašnih predstavljaju pogodno tlo za razvoj visokih stopa ubistava u bilo kojem gradu, državi ili regionu.³

Osobe kojima je onemogućeno da pronađu konstruktivne načine da zadovolje svoje potrebe završavaju u bezizlaznom krugu viktimizacije. Različiti oblici nasilja se šire kao virusi. Dijagram prikazan na strani 25 prikazuje povezanost između strukturalnog nasilja i tri glavna oblika sekundarnog nasilja koja proističu iz njega.

Ova tri analitička principa daju kontekst za istraživanje opsega polja djelovanja procesa mirovnog rada. Uspješni procesi izgradnje mira mogu obuhvatiti lokalne i vanjske resurse za prevenciju i smanjenje nasilja i pomoći u transformaciji i pružanju pomoći osobama koje su pretrpile nasilje.

Poglavlje 11 o strateškom planiranju izgradnje mira pruža dodatne analitičke instrumente za odlučivanje o odgovarajućim procesima u datom kontekstu.

Naredno poglavlje istražuje cijeli spektar procesa koji pomažu u izgradnji mira.

³ James Gilligan, *Preventing Violence* (New York: Thames and Hudson, 2001.), 39.

Strukturalno
nasilje

Nejednakosti, nemogućnosti i smrt se pojavljuju kada sistemi, institucije, politike ili kulturna uvjerenja zadovoljavaju potrebe i ljudska prava pojedinih ljudi na štetu drugih. Strukturalno nasilje stvara odnose koji uzrokuju pojavu sekundarnog nasilja.

Sekundarno nasilje

Destruktivno ponašanje

*Alkoholizam
Korištenje opojnih sredstava
Samoubistvo
Depresija
Internalizirana opresija*

Društvena destrukcija

*Kriminal
Nasilje
Porodično nasilje
Zlostavljanje*

Državna i međunarodna destrukcija

*Pobunjenički pokreti
Terorizam
Građanski ratovi
Revolucije
Državni udari
Ratovi*

Sekundarno nasilje proizilazi iz
strukturalnog nasilja.

Pregled procesa izgradnje mira

Izgradnja mira zahtijeva različite pristupe. Pristupi koji su dio spone izgradnje mira mogu se svrstati u četiri kategorije od kojih je svaka fokusirana na specifičan zadatak.

Rješavanje konflikta nenasilnim putem

Zagovarači/ce i aktivisti/ce pokušavaju zadobiti podršku u procesu donošenja promjena tako što povećavaju moć grupe koja će raditi na rješavanju problema i stvoriti uslove za transformaciju odnosa.

Smanjenje direktnog nasilja

Nastojanja za smanjenjem direktnog nasilja usmjerena su ka sprečavanju onih koji provode nasilje, prevenciji i pružanju pomoći žrtvama nasilja, te stvaranju sigurnog prostora za mirovne aktiviste/ice. Kada se stvore ovi uslovi, omogućeno je pokretanje drugih procesa koji će se pozabaviti uzrokom nasilja.

Transformacija odnosa

Kako bi mir zamijenio nasilje potrebno je raditi na ponovnoj izgradnji odnosa koristeći niz procesa koji uključuju rad na traumama, transformaciji konflikta i uspostavi pravde. Navedeni procesi omogućavaju ljudima da stvore dugoročna i održiva rješenja koja su u skladu sa njihovim potrebama.

Izgradnja kapaciteta

Dugoročnija nastojanja izgradnje mira baziraju se na raspoloživim kapacitetima koji doprinose zadovoljenju potreba i prava ljudi. Spomenuta nastojanja uključuju prevenciju nasilja putem obrazovanja i treninga, razvoja, demilitarizacije i vojne transformacije, te istraživanja i evaluacije. Ove aktivnosti nastoje izgraditi pravedne strukture koje mogu podržati održivost kulture mira.

Spona između pristupa izgradnje mira

Dok brojni/e mirovni/e aktivisti/ce koriste dvije ili više spomenutih kategorija, navedena mapa predstavlja zajedničke ciljeve pojedinačnih pristupa izgradnji mira. Ova nastojanja često se primjenjuju istovremeno, u kontinuitetu i u međuovisnosti. Naredna četiri poglavlja ispituju svrhu i funkciju svakog od navedenih krugova da bi se pokazalo kako oni zajednički doprinose izgradnji mira.

Nenasilno rješavanje konflikta

U konfliktima u kojima je moć nejednako raspodijeljena i u kojima nije dovoljno razvijena svijest javnosti o ovim problemima, često je teško potaknuti sukobljene strane na razgovor. U ovakvim okolnostima, oni koji su spremni na dijalog često su nezadovoljni jer grupe koje imaju veću moć nisu spremne pregovarati ili započeti potrebne strukturalne promjene. U takvim slučajevima, važno je rješavati konflikt nenasilnim putem kroz strateško nenasilje.

Nenasilno djelovanje nastoji podići svijest javnosti i izbalansirati odnose moći.

Strateško nenasilje predstavlja niz pristupa koji pokušavaju donijeti promjene kroz eskalaciju konflikta bez korištenja nasilja. Strateško nenasilje nije pasivno već predstavlja direktni i asertivni oblik rješavanja konflikta. Cilj nenasilnog djelovanja je podizanje svijesti i empatije javnosti putem ukazivanja na međuovisnost sukobljenih strana. Ujedno se stremi ka izjednačavanju odnosa moći ubjeđivanjem ili prisiljavanjem drugih da prihvate potrebe ili želje svih članova/ica zajednice.

Ljudi se odlučuju na nenasilno djelovanje iz različitih razloga. Strateški argumenti ukazuju na neučinkovitost upotrebe nasilja kroz cjelokupnu historiju.⁴ Neki smatraju nenasilno djelovanje učinkovitijim jer zahtijeva relativno mala finansijska sredstva. U Južnoj Americi nenasilje je poznato kao oružje siromašnih. Planiranje demonstracija, nadziranja, štrajkova ili bojkota ne zahtijeva velike resurse. Pored toga, pojedini, posebno osobe iz vjerskih zajednica, smatraju nenasilje moralno superiornom metodom otpora. Mahatma Gandhi i Martin Luther King Jr. govorili su da se mir ne može postići nasiljem, već da mora postojati harmonija u načinima na koje se on postiže.

Neovisno o razlogu korištenja nenasilja, strateško nenasilje stremi ka zadovoljenju potreba svih ljudi uključenih u konflikt. Obostrano zadovoljenje potreba ostvaruje se putem uspostavljanja uspješnih pregovora te smanjenjem moći onih koji sprečavaju druge u ostvarivanju svojih potreba i prava.

⁴ Robert J. Burrows, *The Strategy of Nonviolent Defense* (New York: Statue University of New York Press, 1996.), 239.

Izgradnja moći

Vojska gradi svoju moć kroz kvantitet i kvalitet naoružanja i ljudstva. Grupe koje koriste nenasilje povećavaju svoju moć pokazivanjem da drugi ovise o njima.

Vladina politička moć neminovno ovisi o dogovoru i suradnji građana/ki, a ponekad i međunarodne zajednice. Međunarodna zajednica je tako 80-ih uvela ekonomske i kulturne sankcije Južnoafričkoj republici koje su potom primorale vladu predvođenu bijelcima da uvede promjene. Južnoafrička crnačka zajednica počela je bojkotirati prodavnice u vlasništvu bijelaca kako bi na sličan način pokazala da i bijelci zavise od crnaca. Ovakve strategije su dovele do kraja aparthejda u Južnoafričkoj republici.

Aikido princip

Aikido principi, koji predstavljaju nenasilne borbene vještine, pomažu u shvatanju kako oporba može iskoristiti moć drugog u svoju korist. U aikido borbi, osoba vuče ili gura napadača/icu u istom smjeru u kojem se on/a kreće, umjesto da pruža otpor ili blokira napad. Ovo dovodi do izbacivanja protivnika iz razvnoteže, s obzirom da on/a očekuje otpor, te tako napadačeva sopstvena sila dovodi do nemogućnosti dominacije ili kontrole nad aikido borcem.

Nenasilno djelovanje razotkriva nasilje kako lokalnom stanovništvu tako i međunarodnoj zajednici. Kada su policajci bijelci tokom Pokreta za građanska prava tukli i koristili pse u napadu na protestante, među kojima su bila i djeca, ljudi iz Sjedinjenih Američkih Država i širom svijeta su se istog trena pobunili. Policajci bijelci su na ovaj način pokazali sebi ali i svijetu čime se sistem rasne segregacije služi, pa su ih sopstvena nasilna djela dovela do pada.

Gene Sharp navodi gotovo 200 različitih nenasilnih taktika za rješavanje konflikta nenasilnim putem.⁵ Ove taktike spadaju u jednu od četiri kategorije: monitoring i zagovaranje, protestiranje i ubjeđivanje, odbijanje suradnje te intervencija.

Nenasilne taktike u rješavanju konflikta

Monitoring i zagovaranje

Neke grupe dovode do eskalacije konflikta korištenjem nenasilnih metoda kao što su monitoring problema i zagovaranje promjena. Ljudskopravaške grupe i grupe za zaštitu okoliša nadgledaju način na koji države, korporacije i druge grupe štite ljudska prava i okoliš.

Njihovi izvještaji podižu svijest o zloupotrebama, ali i pomažu u evidentiranju kršenja prava koja mogu pomoći u budućim procesima izgradnje mira kao što su pregovori za koje su potrebni objektivni kriteriji određivanja počinjene štete.

Amnesty International koristi izraz „mobiliziranje poruge“ za dinamike koje nastaju kada organizacije pokrenu veliki broj ljudi koji će javno optužiti ili prikazati sramna djela države, preduzeća ili grupa, a sve u cilju promjene njihovih postupaka. Mobiliziranje poruge predstavlja način podizanja javne svijesti i jačanja organizacija u cilju stvaranja promjena.⁶

Sramoćenje *djela* umjesto *osoba* je važno jer je cilj poruge promjena u ponašanju i postu-

⁵ Gene Sharp, *The Methods of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent Publishers, 1973.).

⁶ Robert F. Drinan, *The Mobilization of Shame: World View of Human Rights* (New Haven: Yale University Press, 2001.), 32.

picima, a ne izolacija grupe ljudi koja unaprijed odbija osjećaj ovisnosti o drugima. Izolacija može pospješiti nasilje i nanijeti dodatnu štetu s obzirom da doprinosi da se grupe dodatno ukopavaju u ideologiju „mi i oni“.

Protestiranje i ubjeđivanje

Cilj ovog pristupa je podizanje svijesti o nepravdi i sramoćenje nasilnika kroz javna djelovanja kao što su publikacije, govori, marševi ili simbolične lažne sahrane kako bi se privukla pažnja na one koji su poginuli. Tokom izbora 2002. godine u Keniji, organizacije civilnog društva oblijepile su zidove posterima i objavljivale radijske najave s porukom da svi imaju odgovornost u omogućavanju mirnih izbora. Ovo je doprinijelo historijskoj promjeni vodstva i smanjilo broj smrtnih slučajeva povezanih s izborima.

Odbijanje suradnje

Ovaj oblik nenasilnog djelovanja stavlja naglasak na čin odbijanja u kojem ljudi prestaju raditi svakodnevne aktivnosti kao način suprotstavljanja drugoj grupi. Sharp navodi tri vrste odbijanja suradnje.⁷ Društveno odbijanje suradnje uključuje bojkotiranje sportskih ili društvenih događaja, odusustvovanje sa časova kao oblik štrajka studenata/ica ili iseljenje iz grada ili države. Ekonomsko odbijanje suradnje odnosi se na bojkot potrošača na određene proizvode, neplaćanje stanarine, podizanje uštedevine iz banaka ili novca iz investicionih fondova, štrajk radnika/ca ili usporavanje proizvodnog procesa, te uvođenje sankcija ili embarga vladama ili preduzećima koja nasilno djeluju. Političko odbijanje suradnje uključuje bojkotiranje izbora ili državnih institucija, javnu neposlušnost prema nepravednim zakonima kao što su aparthejd i odbijanje priznavanja autoriteta vlasti.

Civilna zaštita koristi strategiju odbijanja suradnje kako bi se zaštitila od vojne sile; nenaoružani građani/ke djeluju sa ili umjesto vojske kako bi se odbranili/e od napada. Civilna zaštita također koristi metod odbijanja suradnje s osvajačima.

Tokom Drugog svjetskog rata, Danska je bila jedina država koja je uspješno spasila većinu svojih građana/ki Jevreja tako što je aktivno pružala otpor suradnji s nacističkim okupatorima. Kada su nacisti natjerali danske Jevreje da nose žutu zvijezdu, danski nejevreji su je također počeli nositi kao znak solidarnosti. Noć prije nego što su nacisti započeli akciju odvoženja Jevreja u logore smrti, danski građani/ke su organizirali masovna skrivanja Jevreja i njihovo odvoženje ribarskim brodovima iz države.

Danci su također koristili radničke štrajkove, simboličke pokrete šutnje, uništavanje sopstvenog željezničkog saobraćaja, te druge nenasilne metode kako bi nacistima otežali okupaciju Danske. Istovremeno su štitili lokalnu kulturu i pružali otpor okupatorima pjevajući danske narodne pjesme i održavajući demonstracije u znak podrške danskom kralju i vladi, dok su nacisti marširali ulicama.⁸ Ovaj primjer djelovanja danskih građana/ki pokazuje kako civilna zaštita može onemogućiti osvajačima da se okoriste okupacijom.

⁷ Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent Publishers, 1973.).

⁸ Peter Ackerman i Jack Duvall, *A Force More Powerful: A Century of Nonviolent Conflict* (New York: Palgrave, 2000.).

Intervencije

Cilj ove strategije je prekidanje *statusa quo* i ukazivanje na nasilje kako bi se ljudi mobilizirali u procesu stvaranja promjena. Psihološka intervencija koristi štrajk glađu i ukazivanje na elemente i opasnosti uništavanja moralnih sistema ljudi. Fizička intervencija uključuje sjedenje, stajanje, ležanje, pjevanje ili neki drugi vid okupiranja javnog prostora. Društvena intervencija predstavlja grupne sastanke, stvaranje mreža putem interneta, cirkularno slanje poruka putem telefona, predstave na javnim mjestima ili strateška obustava svakodnevnog života kao što su prenatrpavanje javnog prijevoza ili preopterećivanje telefonskih linija. Ekonomska intervencija se služi nenasilnim oduzimanjem nelegalno stečene imovine i zemljišta, te stvaranjem alternativnog ekonomsko-trgovinskog sistema ili tržišta. Politička intervencija obuhvata traženje pritvora, okupiranje javnih ustanova i stvaranje paralelnih vlada.

Nenasilno djelovanje samo po sebi ne može izgraditi mir. Ono čak može doprinijeti eskalaciji konflikta i trenutnom povećanju netrpeljivosti i tenzija među ljudima i grupama. Vlade i drugi organi na poziciji moći mogu koristiti silu i nasilno suzbijanje djelovanja grupa koje pokušavaju riješiti konflikt na nenasilan način, a u cilju zaustavljanja njihovog rada. Međutim, aktivnosti usmjerene ka nenasilnom rješavanju konflikta u najboljem slučaju dovode do sazrijevanja uslova za transformaciju odnosa i struktura. U mnogim slučajevima, ova promjena je neophodna s obzirom da strukture pružaju otpor promjeni, a osobe na pozicijama moći ignoriraju molbe za dijalogom ili pregovorima.

Naredno poglavlje dublje analizira ostale dijelove izgradnje mira koji čine zajedničku viziju na putu ka pravednom miru.

Smanjenje direktnog nasilja

Druga kategorija mape izgradnje mira koja se odnosi na smanjenje direktnog nasilja uključuje zakonske i pravne sisteme države, vojsku i programe mirovnih misija kao što su otvaranje izbjegličkih kampova kako bi se omogućio siguran prostor za život. Ovakvi programi prekida-ju ciklus nasilja i postavljaju osnove za buduće procese izgradnje mira na tri načina: prevencija viktimizacije, ograničavanje djelovanja nasilnika i stvaranje sigurnog prostora.

Cilj ovih strategija je prevencija viktimizacije, ograničavanje djelovanja nasilnika i stvaranje sigurnog prostora za buduće procese izgradnje mira.

Prevencija viktimizacije

U mnogim građanskim ratovima civili predstavljaju mete ratnih strategija. Masakri nad civilima stvaraju pogodno tlo za buduće ratove i ubistva iz osвете. Međunarodna zajednica nije reagovala kada je upozoravano da se mogu desiti genocidi u Ruandi i Burundiju.

U trenutku kada su se počela dešavati ubistva, započeo je ciklus nasilja poput gnjevnog vrtloga koji nije poštedio niti jednu ulicu, niti jedno selo. Da su međunarodne mirovne snage bile prisutne i pomagale u prevenciji viktimizacije civila, mnogo manje ljudi bi poginulo i mnogo manje bi bilo onih koji bi uzeli oružje u ruke da iz osвете ubiju pripadnike/ce druge etničke grupe. Što je više mirovnih snaga koje mogu zaštititi civile od toga da postanu žrtve, to je veća mogućnost da će se spriječiti ekspanzija rata i direktnog nasilja.

Ograničavanje djelovanja nasilnika

Osobe koje čine krivična djela ili nasrću na civile moraju se zaustaviti. Zapadni pravni okvir zasniva se na provođenju zakona i pravnim procesima kako bi se zaštitili civili od ostalih osoba koje nisu u mogućnosti ili ne žele da poštuju zakon. Iako ovakav pristup nije uvijek učinkovit, a može biti i kontraproduktivan, sistem zakona i javnog reda mora postojati. Kao što je navedeno u poglavlju 6, mnogi su zadaci na putu ka reformama i poboljšanju metoda koje se koriste kao odgovor na krivična djela.

Stvaranje sigurnog prostora

Tokom ratova i nasilja teško je sagledati cjelokupnu situaciju i donijeti objektivne odluke. U takvim okolnostima ljudi naginju ka prelasku na modus preživljavanja i donošenja reaktivnih odluka koje mogu naškoditi njihovim dugoročnim interesima. Krhki mirovni pregovori gube na jačini sa svakim bombašem samoubicom u izraelskom gradskom prevozu i sa svakom palestinskom kućom srađenom sa zemljom kako bi se prokrčio put za nova izraelska naselja. Nastojanjem da se smanji nasilje stvara se prostor za smirivanje i pripremu za drugačija djelovanja u procesu izgradnje mira.

Koncept sigurnog prostora ima tri različite dimenzije.

To je fizički prostor na kojem se ljudi sastaju van borbenih linija. To je emotivni prostor u kojem ljudi imaju vrijeme i mogućnost da istinski razmisle o svojim odlukama o tome kako se mogu oduprijeti konfliktu. To je ujedno i prostor za stvaranje međuljudskih odnosa koji njeguju konstruktivnu interakciju.

Brojni programi mogu pomoći u postizanju neposrednog cilja smanjenja nasilja te tako napraviti prostor za druge inicijative izgradnje mira. Ovi programi uključuju zakonske i pravne sisteme kojima je cilj zaštita javnog reda i mira i ljudskih prava, pružanje humanitarne pomoći, dogovori o primirju, mirovne misije, stvaranje zaštićenih zona i programi pravovremenog upozorenja na mogući konflikt.

Sistemi i nastojanja u smanjenju nasilja

Zakonski i pravni sistemi

Zakonski i pravni sistemi pomažu u stvaranju javnog reda i mira. Kada su usmjereni ka pravednom miru, ljudskoj sigurnosti i zaštiti ljudskih prava, oni mogu pomoći ljudima da ostvare svoje potrebe bez posredovanja drugih. Zakonski i pravni sistemi bi trebali zadobiti legitimitet kroz služenje zajednici umjesto putem prisilnih mjera i nasilja. Međutim, ako nisu u mogućnosti ostvariti legitimitet prikladnim putem, mogu dodatno doprinijeti problemu. Zakonski i pravni sistemi često prouzrokuju strukturalno nasilje koje diskriminira druge i nanosi štetu ljudima na osnovu rase, vjere, klase ili drugog identiteta. Ako su zakonski i pravni sistemi zasnovani na osveti, onda mogu potpirivati i pojačati ciklus nasilja i kriminala unutar zajednice.

Zakonski i pravni sistemi mogu pomoći u održavanju javnog reda i mira što je nezaobilazno u stvaranju održivog mira.

Zakoni i pravni sistemi države

Državni aparat uključuje provedbu zakona, sudove i neke od oblika sankcioniranja ili korekcije prestupnika. U idealnom slučaju, ovi sistemi rade na sprečavanju osoba da nanesu štetu sebi i drugima, pružaju mogućnosti prestupnicima da razmisle o svojim djelima i promijene svoje ponašanje, te ih ohrabruju da razviju vještine i načine nošenja s konfliktom u cilju donošenja boljih odluka. Takvi pravni sistemi su bitni za uspostavljanje reda i društvene kontrole. Međutim, u zajednicama s neefikasnim ili ne-

pravednim sistemima u kojima mnogi građani/ke nisu u mogućnosti ostvariti svoje osnovne potrebe ili gdje su primarno oslonjenji na princip „ko je moćniji“, zadatak održavanja javnog reda može postati vrlo težak. Jedini učinkovit način da se smanji kriminal jest povećati ljudima mogućnosti da zadovolje svoje potrebe bez nanošenja štete drugima.

Principi suradnje policije i građana/ki u okviru zajednice i restorativna pravda dobivaju sve veću popularnost i dokazano smanjuju kriminal. Ovakva vrsta suradnje zasniva se na partnerstvu policije i zajednice za koju policija preuzima odgovornost. Procesi restorativne pravde, opisani detaljnije u narednom poglavlju, često se koriste kako bi uputili na problem kriminala i drugih prekršajnih i krivičnih djela promoviranjem odgovornosti same zajednice.

Međunarodni zakoni i pravosuđe

Osnivači Ujedinjenih nacija reagirali su na stravične zločine počinjene u Drugom svjetskom ratu uspostavom međunarodnih zakona i konvencija o ljudskim pravima da bi odvratili od nasilnog konflikta i postavili univerzalne standarde. Ovi zakoni odnose se na međunarodno humanitarno pravo koje uspostavlja pravila ratovanja radi zaštite i smanjenja štete počinjene nad civilima tokom oružanih konflikata.

Ujedinjene nacije su 2002. godine osnovale međunarodni krivični sud koji procesuirao osobe odgovorne za kršenje ljudskih prava u zemljama u kojima sistemi nisu u mogućnosti ili ne žele procesuirati ove slučajeve. Prije toga su osnovana dva *ad-hoc* krivična suda s namjerom da procesuiraju ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi. Iako je upitna učinkovitost njihovog rada, njihov cilj je zaštita ljudskih prava, kažnjavanje nasilnika i sprečavanje budućeg učešća ljudi u masovnom kršenju ljudskih prava.

Humanitarna pomoć

Cilj humanitarne pomoći je smanjenje ljudske patnje. Vrlo je važna za izgradnju mira jer zaustavlja ciklus nasilja koji tjera žrtve da uzmu pravdu u svoje ruke. Lokalne vjerske zajednice i neprofitne organizacije pružaju pomoć žrtvama u vidu hrane, smještaja i medicinske pomoći. Pored činjenice da pružaju bitnu podršku ljudima u kriznim područjima, ovakve organizacije također mogu zagovarati djelovanje vlade i zajednica protiv nasilja.

Iako je međunarodna humanitarna pomoć tradicionalno zasnovana na principima političke neutralnosti i nepristranosti, nedavno istraživanje pokazuje da ovakav pristup može pogoršati sukob ako okreće leđa politici. Humanitarnu pomoć ponekad otimaju različite strane da bi je kasnije prodavali i kupovali oružje od ostvarenog prihoda. No, bez obzira na sve, humanitarna pomoć igra važnu ulogu u zadovoljenju osnovnih potreba ljudi i smanjenju nasilja. Javlja se i svjesnost da procesi humanitarne pomoći kao što su dopremanje hrane, uspostavljanje programa za dovođenje vode i pružanje medicinske skrbi unutar izbjegličkih kampova te obnova stambenih jedinica predstavljaju bitnu priliku za suradnju između zaraćenih strana.

Dogovori o primirju

Prvi korak u formalnim pregovorima je uspostava dogovora između zaraćenih strana s ciljem zaustavljanja nasilja. Iako se dogovori o primirju ne bave uzrokom sukoba, ipak im je cilj stvaranje sigurnog prostora koji bi omogućio daljnje korake u pregovorima.

Zaraćene strane su spremne zaustaviti oružani sukob kada osjete da su u „bezizlaznoj situaciji“. Do toga dolazi kada grupe nisu u mogućnosti da osvoje dodatne teritorije, kada su

iscrpljene od ratovanja ili kada je odnos snaga za pregovaračkim stolom jednako raspodijeljen. Bez dogovora o primirju je teško, ako ne i nemoguće, pregovarati o kompleksnijim pitanjima kao što je uspostavljanje vlasti. Ako zaraćene strane nastavljaju oružane borbe tokom mirovnih pregovora, manja je vjerovatnoća da će osobe traumatizirane novim sukobima podržati dogovore o zaustavljanju sukoba.

Vojna intervencija

Vojske u cijelom svijetu tvrde da promiču mir putem smanjenja nasilja koje je prouzrokovala neka druga strana. Vojna industrija Sjedinjenih Američkih Država predstavlja svoje vojne intervencije kao način diplomatskog djelovanja a upotrebu nuklearnog oružja kao sredstvo „mirovne misije“. Kada se iscrpe sve mogućnosti za diplomatskim rješavanjem sukoba, vojna intervencija će se upotrijebiti kao krajnje sredstvo. SAD rat protiv Iraka koristi kao ispriku za zaštitu ljudskih prava i sigurnost ljudi. Ipak, oni koji su uključeni u procese izgradnje mira preispituju pravila, opravdanost i učinkovitost humanitarno-vojnih intervencija. Korištenje vojne sile za smanjenje nasilja neminovno nanosi štetu civilima i često ne uspijeva zaštititi ljudska prava i ljudsku sigurnost.

Neki pak tvrde da vojska može doprinijeti izgradnji mira ako svoje djelovanje usmjeri na mirovne misije i operacije koje vode računa o potrebama lokalnog stanovništva i koje su u skladu s humanitarnim pravom.

U tom smislu se navode primjeri SAD-ovog prisustva na Haitiju 2004. godine kada je interni konflikt prijetio da preraste u masovno krvoproliće, te njihova intervencija u Libiji 2003. godine koja je imala za cilj smanjenje direktnog nasilja i bila u skladu s potrebama lokalnog stanovništva. Ovakvi načini vojnog djelovanja više nalikuju mirovnim misijama nego upotrebi uobičajenih vojnih strategija u svrhu poražavanja protivnika.

Mirovne misije

Cilj mirovnih misija je zaustavljanje ciklusa nasilja između zaraćenih strana uz pomoć različitih metoda. Mirovne snage ne služe samo fizičkom razdvajanju zaraćenih strana, već pomažu u dokumentiranju i nadgledanju nasilja. One mogu obavještavati i pozivati različite grupe na vršenje diplomatskog pritiska na sukobljene strane i njihove vođe, facilitirati njihovu komunikaciju, nadgledati izborne procese i pružati podršku lokalnom stanovništvu kao vid međunarodnog prisustva.⁹ Svi ovi procesi su usko vezani za preduzimanje daljnjih koraka u izgradnji mira. Vojne i civilne mirovne misije imaju iste ciljeve ali koriste različite mehanizme pružanja podrške zaraćenim stranama u prekidu oružanih sukoba.

Ujedinjene nacije i druge organizacije koriste vojnu mirovnu misiju kao način međunarodnog djelovanja. Ona obuhvata prisustvo međunarodne policije koja facilitira dogovore o primirju, pomaže u smanjenju nasilja i pruža podršku u procesu povlačenja i demilitarizaciji vojnih trupa. Zadatak ovakvih mirovnih misija također obuhvata zaštitu humanitarnih radnika/ca i pratnju konvoja.

⁹ Lisa Schirch, *Keeping the Peace: Exploring Civilian Alternatives to Violence Prevention* (Uppsala, Švedska: Life and Peace Institute, 1995.).

Iako čine važan segment u održavanju mira, ovakve vojne mirovne misije bivaju često kritizirane.

Prisustvo mirovnih misija u bivšoj Jugoslaviji je bilo nedovoljno da bi se zaustavila masovna krvoprolića. Na područjima kao što su Sijera Leone i Kambodža, pripadnici mirovnih snaga učestvovali su u masovnom silovanju žena i koristili hranu da bi ih primorali na prostituciju. Mirovna misija koja je razdvajala zaraćene strane svojim je djelovanjem otežala donošenje političkog rješenja na Kipru.

Civilne mirovne misije, nenaoružane mirovne snage, mirovni timovi ili nenasilne intervencije treće strane, učestvuju u sličnim procesima kao vojne mirovne misije. Civilne snage se pozicioniraju između sukobljenih strana u nastojanju da smanje ili prekinu oružani sukob, stvarajući kako moralnu tako i fizičku prepreku između njih. Kada je započeo konflikt između muslimana i hindusa nakon što je Velika Britanija priznala nezavisnost Indije, Ghandijeva *Shanti Sena* ili „mirovna vojska“ ušetala je usred sukoba, ohrabrila pobunjenike da se razidu i pružila priliku za konstruktivan dijalog.

Intervencijske mirovne snage koriste pojedinačne osobe uključene u mirovne misije za praćenje ljudi u opasnosti radi sprečavanja nasilja nad njima. Neke međunarodne ljudskopravaške organizacije obezbjeđuju pratnju lokalnim aktivistima/cama za ljudska prava čija sigurnost ili život mogu biti ugroženi zbog njihovog djelovanja. Međunarodne mirovne brigade omogućavaju 24-satnu pratnju civilima u Šri Lanki čiji je život u opasnosti zbog njihovog djelovanja u borbi za radnička prava. Također obezbjeđuju ličnu pratnju pravnicima/ama koji/e rade na polju ljudskih prava, političkim kandidatima/kinjama ili vladinim službenicima/ama.

Tokom izbora u Južnoj Africi, svjetski mirovni monitoring pružao je podršku lokalnom stanovništvu, dokumentirao prekršaje, facilitirao komunikaciju između sukobljenih strana i smirivao potencijalno konfliktnu situaciju.

Zaštićene zone

Tokom ratnih zbivanja teško je obezbijediti sigurnost civila. Cilj zaštićenih zona je stvaranje sigurnog prostora za civile tokom rata. Sela, gradovi ili regije pregovaraju s oružanim stranama kako bi dobili status zaštićenih zona i kako bi se stvorilo okruženje u kojem je ilegalno nositi oružje. Međutim, ukoliko su civili strateške mete vojske ili pobunjenika, onda je upitna učinkovitost ovakvih zona. Ako se uspješno vode, zaštićene zone mogu pomoći u smirivanju nasilja kroz podržavanje zaraćenih strana u donošenju odluka o dodatnim područjima na kojima se neće voditi borbe.

Jedan gram prevencije nasilja je jednako vrijedan kao kilogram post-konfliktne izgradnje mira.

Programi pravovremenog upozorenja i reagiranja

Identificiranje obrazaca koji dovode do nasilja pomaže zajednicama u stvaranju političke volje kako bi se sistematično pristupilo konfliktu prije nego što postane nasilan. Putem programa pravovremenog upozorenja sakupljaju se detaljni podaci o specifičnim pokazateljima kao što su povećanje etničke ili vjerske polarizacije, političkog isključenja, političkog zarobljeničtva, trgovine oružjem, medijske

propagande ili vojne mobilizacije. Cilj programa pravovremenog reagiranja je usmjeravanje međunarodne pažnje i resursa na konflikt prije nego što se on razvije u masovno nasilje. Mnogo su manji troškovi a mnogo veća učinkovitost kada se ljudi bave konfliktom prije izbijanja nasilja, traumatiziranja, sakaćenja ili ubijanja ljudi i uništavanja državne infrastrukture.

Programi opisani u ovom poglavlju su ključni za prekidanje ciklusa eskaliranog direktnog nasilja. Iako postoji zabrinutost da ovi programi često nisu u skladu s drugim procesima izgradnje mira, na nekim područjima moguća su njihova preklapanja.

Pravni i sudski sistemi mnogih država vrše represiju mirovnih aktivista/ica. Mirovne snage i humanitarni radnici/e se okrivljuju za predlaganje privremenih rješenja umjesto da potiču javnost da se istinski bavi problemom. Programi čiji je cilj smanjenje direktnog nasilja moraju se zasnivati na vrijednostima ljudske sigurnosti i pravednog mira. Oni također moraju biti dio šireg okvira izgradnje mira kako bi se mogli baviti uzrocima nasilja i konflikta.

Sljedeće poglavlje objašnjava kako transformacija odnosa doprinosi dubljoj analizi uzroka konflikta.

Transformacija odnosa

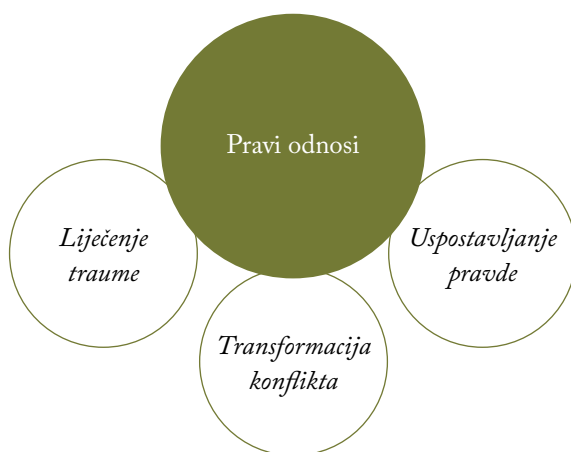
Transformacija je ključni princip svih programa izgradnje mira. Izgradnja mira nastoji transformirati osobe, porodice, zajednice, preduzeća, strukture i vlade tako što će zamijeniti destruktivno očitovanje konflikta s konstruktivnim rastom i razvojem. Glavni zadatak izgradnje mira je transformacija odnosa u kojem prestaje destruktivno ponašanje a započinje zadovoljenje ljudskih potreba i zaštita ljudskih prava.

Iako stvaraju priliku za oprostaj i pomirenje među ljudima, ovi procesi zahtijevaju kontinuiran rad. Sama ideja pomirenja potvrđuje da je duhovna dimenzija neizbježan dio konflikta i izgradnje mira.¹⁰ Vjerski koncept *shalom*-a sadrži smisao pravog odnosa. Oprost i pomirenje su znak duboke promjene u načinu na koji se ljudi odnose jedni prema drugima, ali nisu neopodnožni za transformaciju odnosa.

Izgradnja mira nastoji njegovati odnose koji oslikavaju njenu suštinsku vrijednost.

Oni uključuju zadovoljenje ljudskih potreba i zaštitu ljudskih prava priznavanjem neovisnosti, poticanjem na suradnju i ograničavanjem svih formi nasilja i dominacije.

Pravi odnosi su izgrađeni na tri usko povezana procesa: liječenje traume, transformacija konflikta i uspostavljanje pravde.

Navedeni procesi koriste različite pristupe u svom radu da bi uspostavili prave odnose.

¹⁰ Hizkias Assefa, "Peace and Reconciliation as a Paradigm" u *Peacemaking and Democratization in Africa*, Hizkias Assefa i George Wachira, ur., (Najrobi, Kenija: 1996.).

Liječenje traume

Trauma je događaj, niz događaja ili prijetnja određenog događaja koji uzrokuje trajne fizičke, emotivne ili duhovne posljedice. Ona može biti izazvana strukturalnim nasiljem, kriminalom, zlostavljanjem ili ratnim djelovanjima. Neki traumatski događaji ostavljaju posljedice kojima se ljudi bave godinama, pa čak i stoljećima.

Transgeneracijske traume se stoljećima prenose s koljena na koljeno, da bi se kasnije iskoristile za osvetničko pozivanje na novo nasilje.¹¹

Ljudi razvijaju različite mehanizme koji im pomažu da se nose s traumama, no neki od njih su univerzalni. Prve manifestacije traumatskog događaja su prije svega fizičke prirode – hormoni stresa preplave tijelo i osoba se nađe u šoku i boli. Nakon toga počinje postavljati pitanja „Zašto baš ja?“, te često osjeća stid i poniženost zbog onoga što joj se dogodilo. Kada osoba započne procesuirati nasilni događaj, nastaje depresija, potreba za osvetom ili oboje, jer smatra da će kroz osvetu prevazići depresiju. Liječenje traume i oporavak predstavljaju suštinski dio izgradnje mira. Proces liječenja traume zahtijeva fizičko, emotivno i duhovno zacjeljenje. Ono pruža prostor ljudima da prepoznaju posljedice traumatskog događaja i verbaliziraju svoje potrebe. Ovaj proces može pomoći u pripremi osoba i zajednica za susret s osobama uključenim ili povezanim s nasiljem pa čak i samim počiniteljima.

Liječenje traume zahtijeva izgradnju odnosa i ponovno povezivanje sa samim sobom, sopstvenom duhovnom dimenzijom, drugim ljudima i okolinom. Ono pomaže tijelu da se riješi fizičkih manifestacija traume. Ovo se često dešava kada se žrtve priključe grupama preživjelih i kada unutar njih pronađu olakšanje tako što dijele s drugima slična iskustva nasilja i gubitka. Proces liječenja traume pomaže ljudima da preduzmu konstruktivne korake u sprečavanju sebe i drugih da nanovo budu traumatizirani.

U procesu liječenja traume koriste se različiti principi.

Principi liječenja traume i procesa oporavka

- Verbaliziranje traumatskog događaja.
- Rad na emotivnim i fizičkim posljedicama.
- Pronalaženje duhovnog smisla.
- Stvaranje dubljih odnosa s drugima.
- Ponovna izgradnja osjećaja samokontrole.
- Traženje uzroka traume i rad na njihovom uklanjanju.¹²

Bez liječenja traume i programa oporavka, ili barem valorizacije potreba žrtve, ostali procesi izgradnje mira, kao što su humanitarna pomoć, mirovne misije ili pregovori, mogu biti dodatno otežani. Osobe koje se nisu oporavile od traumatskog iskustva nerijetko su sklone

Traumatska iskustva ostavljaju tragove nezadovoljenih potreba i nezacjeljenih rana.

¹¹ Vamik Volkan, *Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism* (Boulder: Westview Press, 1997.).

¹² Priručnik sa seminara *Seminars on Trauma Awareness and Recovery (STAR)*. Eastern Mennonite University, 2002.

delikvenciji; nije slučajno da je veliki broj nasilnika doživio nasilje ili se smatra žrtvom nasilja. Programi liječenja trauma pomažu žrtvama da posmatraju sebe kao preživjele, sposobne za aktivno učešće u procesima izgradnje mira u cilju promjene situacije u kojoj se nalaze.

Transformacija konflikta

Procesi transformacije konflikta pokreću demokratsku komunikaciju o skrivenim uzrocima konflikta i kreiraju zadovoljavajuća rješenja za sve uključene strane. Transformacija konflikta se zasniva na nekoliko principa.

Principi transformacije konflikta

- Identifikacija iskustava i problema koji su prouzrokovali štetu, traumu ili nepravdu.
- Stvaranje odnosa između sukobljenih strana koji će dovesti do opraštanja i procesa pomirenja.
- Razvijanje kreativnih rješenja koja zadovoljavaju potrebe svih ljudi.
- Osposobljavanje ljudi za transformaciju konflikta.

Procesi transformacije konflikta su neophodni za cjelokupno društvo kako bi se spriječio ili zaustavio nasilni sukob. Oni uključuju djelovanje međunarodnih diplomata, političara/ki, preduzeća, vjerskih zajednica, medija i onih koji rade na izradi javnih politika.

Procese transformacije konflikta ne koriste samo sukobljene strane; ti procesi mogu biti od koristi i za saveznike. Izraelske i palestinske zajednice nose se s unutrašnjim ali i međusobnim različitostima i konfliktima. Procesi transformacije konflikta pomažu u izgradnji efikasnih koalicija i prilika za demokratske pregovore unutar i između različitih sukobljenih strana. Ove vještine i procesi su također neophodni unutar i između mirovnih organizacija kako bi se poboljšala koordinacija i izgradili konstruktivni odnosi. Slijedi opis nekoliko pristupa transformaciji konflikta.

Pristupi transformaciji konflikta

Dijalog

Proces uspostavljanja dijaloga ohrabruje osobe da se sastanu pod nadzorom treće strane kako bi se razgovaralo o ključnim problemima i uspostavio veći nivo razumijevanja. Dijalog predstavlja neophodan element demokratije. Posebno je važan u zajednicama koje se suočavaju s gorućim problemima, koje trebaju donijeti bitne odluke, koje su doživjele i kojima prijeti nasilje, ili koje doživljavaju povećan broj nasilnih djela među svojim članovima/icama.

Formalni dijaloški procesi pozivaju ljude da podijele lična iskustva, viđenja i uvjerenja kako bi se dobio jasniji uvid u problematiku.

Oni pomažu u stvaranju međuljudskih odnosa u podijeljenim društvima. Potrebno je da takve dijaloške grupe djeluju tokom dužeg vremenskog perioda i pomognu drugima da poduzmu korake u rješavanju problema. Dijaloški procesi nastoje poboljšati komunikaciju i unaprijediti odnose među ljudima s različitim iskustvima i pogledima. Istovre-

meno im pomažu da shvate kompleksnost i strukturalnu dimenziju konflikta.¹³

Principijelni pregovori

Dijalog koji je direktno usmjeren ka traženju rješenja za konflikt naziva se pregovorom. Neformalna pregovaranja su dio svakodnevnice u obavljanju radnih zadataka ili sklapanju političkih dogovora. Proces transformacije konflikta nastoji pomjeriti ljude s pozicije „mekog“ pregovaranja, u kojem previše „blago“ iznose svoje potrebe i želje, i s pozicije „tvrđog“ pregovaranja, u kojem se zaboravlja na odnose da bi se postigli lični ciljevi na štetu drugih. „Principijelni“ pregovori se sastoje od niza strategija koje imaju za cilj izgradnju i održavanje odnosa s drugima tražeći kreativna rješenja koja zadovoljavaju potrebe svih.¹⁴

Medijacija

Medijacija je proces pregovora koje vodi osoba od povjerenja. Medijator pomaže sukobljenim stranama da međusobno razmijene mišljenja i iskustva, prepoznaju skrivene potrebe, pronađu kreativna rješenja te donesu konačni dogovor. Slično principijelnom pregovoru, medijacija pokušava zadovoljiti potrebe svih strana donošenjem održivog rješenja.

Trening

Treninzi se unutar izgradnje mira svrstavaju u kategoriju izgradnje kapaciteta. Međutim, treninzi mogu također predstavljati intervencije kao oblik transformacije konflikta. Vođeni namjerom da doprinesu učenju o vještinama komuniciranja i pregovaranja, mnoge trener-ske radionice namijenjene grupama u konfliktu završe kao forumi za uspostavljanje odnosa, prepoznavanje ključnih problema i razvijanje mogućnosti za rješavanje uzroka nasilnih konflikata. Radionice s fokusom na rješavanje problema predstavljaju oblik treninga na kojima učesnici/e iz različitih konfliktnih grupa uče vještine analiziranja ključnih problema i njihovog kreativnog rješavanja.

Uspostavljanje pravde

Dok je u prethodnom poglavlju predstavljena uloga zakonskih i pravnih instrumenata u smanjenju nasilja, u ovom se raspravlja o njihovim kapacitetima za transformaciju odnosa. Tamo gdje se jasno mogu identificirati žrtve i nasilnici, formalni zakonski i krivično-pravni sistemi igraju važnu ulogu u stvaranju reda i uspostavljanju pravde. Međutim, navedeni sistemi također mogu biti nepravedni i rijetko kada su usmjereni na oporavak ili transformaciju ljudi i odnosa. Ovakvi sistemi mogu biti od ograničenog značaja kada se ne može jasno ustanoviti ko je žrtva a ko počinitelj nasilja.

Procesi restorativne i tranzicione pravde prepoznaju naneseu štetu, potrebe i odgovornosti ljudi uključenih u nasilni konflikt i/ili krivična djela te pomažu u stvaranju mogućih rješenja.

¹³ Harold Saunders, *A Public Peace Process: Sustained Dialogue to Transform Racial and Ethnic Conflicts* (New York: Palgrave, 1999.).

¹⁴ Roger Fisher i William Ury, *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In* (New York: Penguin Books, 1991.).

Restorativna pravda

Procesi restorativne pravde mogu služiti kao alternative ili kao dodaci državnim pravnim sistemima.

Kada se koriste zajedno s pravnim sistemom države, onda su usmjereni na identifikaciju prekršenih zakona, imenovanje prestupnika i utvrđivanje sankcija koje će država upotrijebiti. Iako ovakav pristup ima svoje prednosti, ujedno sadrži ključni nedostatak koji se ogleda u tome da počinitelji za svoja djela odgovaraju državi umjesto žrtvama. Žrtve su u ovim procesima često ostavljene po strani, izvan procesa uspostavljanja pravde, a njihove potrebe i traume ostaju neriješene. Počinitelji se ne ohrabruju na razumijevanje i artikuliranje lične odgovornosti prema onima kojima su nanijeli štetu.

Restorativnom pravdom osobe su direktno uključene u zajedničke procese uspostavljanja obaveza i odgovornosti nastalih nepravdom ili nasiljem, zadovoljenjem potreba i promoviranjem oporavka. Ona nastoji pružiti žrtvama informiranost o krivičnim djelima, uključiti ih u javni diskurs, omogućiti im otvoren razgovor s počiniteljima i odrediti naknadu počinitelja prema žrtvama. U pojedinim procesima restorativne pravde također se otvara prostor za razgovor o potrebama i dubljim uzrocima ponašanja počinitelja. U „*Priručniku za restorativnu pravdu*“ Howard Zehr predlaže da bi se restorativna pravda trebala fokusirati na tri pitanja:¹⁵

Ključna pitanja u restorativnoj pravdi

- Kome je nanesena šteta?
- Koje su njihove potrebe?
- Ko je odgovoran da zadovolji te potrebe?
- Ko je utjecao ili imao udio u toj situaciji?
- Koji se mehanizmi mogu koristiti da bi se odgovorne osobe uključile u proces pronalaženja rješenja?

Tranziciona pravda

Programi tranzicione pravde pružaju pomoć postratnim društvima čije su državne institucije nedovoljno jake ili nepostojeće, a posebno društvima nastalim ratnim dejstvima ili koja su izašla iz diktature.

Programi tranzicione pravde uključuju uspostavu novih zakonskih i pravnih sistema koji sažimaju potrebe i želje lokalnog stanovništva, kultura i institucija zasnovanih na međunarodnim zakonima i standardima o ljudskim pravima. Svrha ovih programa je uspostava pravde s dugoročnim ciljem izgradnje mira. Pored toga, proces tranzicione pravde uključuje uspostavljanje komisija za istinu i/ili pomirenje koje koriste neka načela restorativne pravde.

Procesi uspostavljanja istine i pomirenja imaju za cilj identificiranje ljudi ili grupa koje vrše nasilje nad civilima, te pružanje prilike žrtvama za verbalizaciju potreba i dobijanje simboličnih ili finansijskih kompenzacija. Veliki broj krivičnih djela i dugotrajna istraživanja ratnih zločina otežavaju, usporavaju i povećavaju troškove procesa identificiranja počinitelja. Počinitelji, s druge strane, često nisu spremni priznati zločine zbog straha od kazne ili zato što svoja djela

¹⁵ Howard Zehr, *The Little Book of Restorative Justice* (Intercourse, Penn.: Good Books, 2002.).

gledaju kroz prizmu samoodbrane ili kao način uspostave lične pravde.

Programi uspostavljanja istine i pomirenja, kao što je južnoafrička Komisija za istinu i pomirenje, imaju mogućnost pružanja određene vrste amnestije počiniteljima koji zauzvat priznaju krivicu. Programi amnestije potiču pojedine počinitelje na otkrivanje činjenica o zločinima koje su neophodne žrtvama ili njihovim porodicama. Kompromis između programa amnestije i pravde zasnovane na određivanju kazne mogu uključivati korake u kojima se počinitelji drže direktno odgovornima prema žrtvama i primoravaju se na isplaćivanje nadoknade za preživljenu traumu.

Vlast i uspostava javnih politika

Odnosi predstavljaju suštinu vlasti i uspostave javnih politika. Vlada predstavlja strukturu koja određuje međusobne odnose ljudi i načine na koje oni donose odluke putem važećih zakona i drugih pravnih akata.

Vlade su odgovorne za izradu javnih politika koje su u interesu svih ljudi. Grupe civilnog društva potpomažu u njihovoj izradi putem okupljanja nosioca procesa, analize bitnih problema i izrade kreativnih prijedloga za rješavanje javnih pitanja. Sukobi vezani za zaštitu okoliša se primjerice najčešće rješavaju putem javnih procesa koji uključuju zainteresirane strane koje će pomoći u pronalazaženju rješenja u interesu svih.

Ritualna i simbolična transformacija

Procesi opisani u ovom poglavlju se prvenstveno oslanjaju na verbalnu komunikaciju. Međutim, mnogi uključeni u ove procese smatraju verbalno izražavanje doživljenog nasilja ili potreba beskorisnim. Rituali i simboli predstavljaju oblike komunikacije koji pomažu ljudima da se izraze. Tokom mnogih formalnih mirovnih pregovora, facilitatori organiziraju večere za učesnike/ce. U procesu liječenja traumi, svijeće, molitve i druge ceremonije pomažu osobama da se osjećaju sigurnima kako bi izrazile svoje emocije i podijelile iskustva i proživljene traume. Simboli koji se koriste u sudnicama služe za obilježavanje prostorija kako bi predstavljale mjesta za uspostavljanje pravde s posebnim autoritetom i ozbiljnošću.

Rituali mogu predstavljati korisna sredstva u asistiranju i vođenju procesa transformacije. Pored toga, rituali pomažu u transformaciji identiteta žrtve traume u identitet preživjelog. Završni ritual medijacije pomaže u shvatanju sebe kao nekoga ko učestvuje u rješavanju konflikta. U nekim kulturama, tradicionalni rituali žrtvovanja bika ili koze, ispijanje posebnog čaja ili drugog napitka, ili održavanje formalne ceremonije su ključni za proces izgradnje mira. Formalnost rituala može simbolizirati ozbiljno shvatanje mirovnog sporazuma i spremnost ljudi da mu pristupe s iskrenim namjerama.¹⁶

Procesi obrađeni u ovom poglavlju su ključni za izgradnju mira; zapravo predstavljaju njenu suštinu. Kvalitet odnosa između mirovnih aktivista/ica i zajednica kojima služe utječe na učinkovitost mobiliziranja članova/ica zajednice za zajednički rad. Bez vještina i procesa kojima se može pristupiti rješavanju trauma, transformirati konflikt ili uspostaviti osjećaj pravde, zajednice nisu u mogućnosti kreirati kulturu mira ili podržati demokratsku vlast koja aktivno štiti ljudska prava.

¹⁶ Vidi Lisa Schirch, *Ritual and Symbol in Peacebuilding* (Bloomfield, Conn.: Kumarian Press, 2005.).

Međutim, navedeni procesi sami po sebi nisu dovoljni. Naredno poglavlje obuhvata još širu sliku – strukture, institucije, politike i organizacije koje kreiraju načine na koje se kulture odnose prema konfliktima.

Izgradnja kapaciteta

Cilj izgradnje mira je ne samo zaustavljanje konflikta, već i kreiranje kapaciteta za kulturu pravednog mira. Društva koja se bave potrebama i pravima svih svojih građana/ki i koja su u potpunosti sposobna kroz demokratske procese rješavati konflikte, reflektiraju kulturu mira i pravde. Izgradnja kapaciteta za pravedan mir podrazumijeva da ljudi ne smatraju kulturu kao statičnu stvar, već da znaju kako preuzeti odgovornost za njeno oblikovanje, kao i stvaranje pratećih infrastrukture kao što su institucije, organizacije i javne politike koje je mogu podržati.

Procesi izgradnje kapaciteta pomažu uspostavi zajednica i društava koja su sposobna prihvatiti izazove dugoročnog planiranja. Ideja dugoročnog planiranja se često olako shvata. Umjesto da bude proces promišljenog planiranja budućnosti, praksa pokazuje da su izrade javnih politika većinom uslovljene potrebom za brzim reagiranjem na određene krize. Rad na rješavanju konflikta često iziskuje da se utroši isti vremenski period koji je bio potreban za njegovo nastajanje, stoga on najčešće traje decenijama.

Održivost je ključna u ovom segmentu izgradnje mira. Ona implicira dugoročno promišljanje i planiranje, kreiranje konstruktivnih međuljudskih odnosa i ophođenja prema okolini te stvaranje ljudskih resursa i mogućnosti kako bi se zadovoljile ljudske potrebe budućih generacija.

Izgradnja kapaciteta uključuje obrazovne programe i radionice, razvoj, transformaciju i promjenu vojnih struktura koje bi se trebale fokusirati na ljudsku sigurnost, istraživanje i evaluaciju.

Načini izgradnje kapaciteta

Obrazovanje

U idealnom slučaju, svi obrazovni segmenti su usmjereni ka obezbjeđenju vrijednosti i vještina potrebnih za miran suživot. Obrazovanje uključuje neformalnu medijsku, kulturnu i porodičnu socijalizaciju te socijalizaciju unutar formalnog i vjerskog obrazovanja. Svaki vid obrazovanja ima priliku da njeguje ljubav i međusobno poštovanje unutar zajednica i može predstavljati ključni utjecaj na oblikovanje okoline i postizanje pozitivnog učinka unutar javnog prostora.

Specifične forme obrazovanja su posebno važne za stvaranje zajednica i društava koja su u mogućnosti održati mir. Mirovno obrazovanje istražuje uzroke konflikta i uslove potrebne za mir. Treninzi o transformaciji konflikta pružaju mogućnost sticanja analitičkih i komu-

nikacijskih vještina te vještina potrebnih za odnose sa ljudima. Cilj obrazovnih programa o ljudskim pravima je osposobiti osobe za prepoznavanje i korištenje ljudskih prava i upoznati ih s načinima na koje mogu koristiti međunarodne zakone i pravne sisteme za zaštitu ovih prava. Obrazovni programi o okolišu povećavaju svjesnost o utjecaju ljudskog djelovanja na okoliš i održivim načinima života s najmanje štetnim utjecajima.

Novinarstvo i mediji također pomažu u obrazovanju ljudi tako što pružaju informacije i oblikuju javno mnijenje.

Cilj programa mirovnog novinarstva je pružanje objektivnih informacija o nasilnim konfliktima, pomaganje ljudima u prepoznavanju propagande te podizanje svijesti o nenasilnim alternativama. Mirovni programi radio postaja u Ruandi i Burundiju predstavljaju alternativu pozivima na nasilje i mržnju koje propagiraju druge medijske kuće.

Razvoj

Razvoj je stalan proces namijenjen promicanju ljudskog prosperiteta, sreće i kvalitete života. Njegov cilj je jačanje kapaciteta zajednica kako bi se zadovoljile ljudske potrebe i zaštitila ljudska prava. Razvoj zavisi od mira, a rat ga sprečava ili unazađuje. S druge strane, razvoj može pomoći u održavanju i njegovanju mira.

Polje razvoja pokušava pronaći svoje mjesto unutar procesa izgradnje mira. Neki smatraju da je korisnije usredotočiti se na ciljeve zadovoljenja ljudskih potreba a ne baviti se procesom izgradnje mira koji uključuje politička pitanja kao što su trgovina oružjem, etničke razlike ili nedostatak demokratije. Drugi smatraju da razvoj može doprinijeti izgradnji mira putem jačanja suradnje između mirovnih aktivista/ica i unutar podijeljenih društava te davanjem poticaja za bavljenje strukturalnim uzrocima konflikta.

Razvoj pomaže u osmišljavanju i razmjeni ideja za povećanje kapaciteta zajednica kako bi se zadovoljile ljudske potrebe i zaštitila ljudska prava. Osobe koje rade na polju razvoja pomažu zajednicama da pronađu rješenja za svoje probleme kao što su stvaranje pravednog ekonomskog sistema, smanjenje prenošenja HIV-a, porodičnog nasilja i drugih štetnih utjecaja. Organizacije aktivne na ovom polju pomažu zajednicama da razmijene stečena iskustva.

Takvom razmjenom i pomaganjem u pronalaženju lokalnih resursa, razvoj osposobljava zajednice da se bave sopstvenim problemima.

Postoje različiti oblici razvoja. Cilj ekonomskog razvoja je uspostava poslovnih i finansijskih institucija koje bi obezbijedile ljudima osnovne materijalne potrebe. Ekonomski razvoj se koristi različitim mehanizmima. Jedan od njih je globalizacija koja se smatra nepravednom jer povećava siromaštvo tako što omogućava bogaćenje multinacionalnih korporacija. Proces globalizacije često doprinosi migraciji ruralnog stanovništva u urbane sirotinjske četvrti u kojima zarađuju dnevnicu od jednog ili dva dolara.

Drugi oblici ekonomskog razvoja koji uključuju uspostavu mikrokreditnih organizacija, podršku održivim poljoprivrednim projektima i razumno korištenje prirodnih resursa u značajnijoj mjeri doprinose smanjenju siromaštva.

Politički razvoj omogućava razvijanje vještina za vođenje pravednih procesa donošenja odluka i uspostavu institucija koje prate ove procese. Vlada stiče legitimitet kroz vladavinu prava i uključivanje građana/ki u procese odlučivanja. Demokratske institucije i procesi osiguravaju ljudima učešće u promjenama korištenjem verbalnih umjesto vojnih sredstava. Osjećaj

sigurnosti je ključan za politički prostor jer omogućava manjinama i opoziciji da slobodno izražavaju svoje mišljenje. Politički razvoj uključuje organiziranje konferencija i foruma na državnom nivou te susreta unutar zajednica na kojima će se uspostaviti dijalog o ključnim problemima.

Društveni razvoj ili razvoj zajednica nastoji poboljšati suradnju između zajednica, civilnih i vjerskih organizacija i drugih aktivista/ica nevladinog sektora. Programi društvenog razvoja uključuju treninge, razgovore te organizacioni razvoj i osnivanje nevladinih organizacija i institucija.

Rekonstrukcija je oblik političkog i društvenog razvoja koji je namijenjen postkonfliktnim zajednicama. U postratnoj ili rekonstrukcijskoj fazi, vlada nastoji zamijeniti ili obnoviti uništene infrastrukture u cilju ekonomskog oporavka.

Razvojni programi omogućavaju stvaranje međuljudskih odnosa i povjerenja između zaraćenih strana. Sukobljene strane imaju veći interes za zajednički rad na izgradnji školskih objekata ili učenje o malom preduzetništvu, nego što su spremne na zajednički dijalog usmjeren ka pomirenju. Kada fokus nije usmjeren na sam konflikt, već na zajedničke ciljeve kao što su poboljšanje kvalitete života, postoji mogućnost da dođe do transformacije konflikta.

Programi razvoja mogu imati negativne posljedice. Razvojna pomoć može povećati nasilje ako je usmjerena samo ka jednoj grupi. Korumpirani državni službenici krađu ogromne svote novca od razvojne pomoći ili ih koriste za nabavku oružja namijenjenog za nastavak konflikta. Pojedine države pružaju pomoć razvojnim projektima od kojih najveću korist imaju njihovi proizvođači jer im omogućavaju plasiranje svojih proizvoda na tržište. Na taj način nanose štetu državi i lokalnim poduzetnicima.

Promjena u vojnim strukturama

Pojedini mirovni aktivisti/ce bave se promjenom prirode vojnih institucija u nastojanju da izgrade kulturu pravednog mira. Programi vezani za promjene u vojnim strukturama imaju za cilj povećanje civilnog utjecaja na vojsku, usmjeravanje vojnog obrazovanja, djelovanja i resursa na zaštitu sigurnosti ljudi kao i pružanje podrške u procesu demilitarizacije.

Ovi programi podržavaju razvoj i korištenje neubojitog oružja za onesposobljavanje i hapšenje prestupnika bez nanošenja štete civilima.

Nastojanja Sjedinjenih Američkih Država za promjenu vojnih struktura odnose se na poboljšanje sigurnosti ljudi te uključivanje globalnog zadovoljenja ljudskih potreba i zaštite ljudskih prava u djelovanje nacionalne sigurnosti. Organizacije kao što je, npr., Centar za alternativne načine odbrane, sa sjedištem u SAD-u, preispituju trenutne prijetnje za sigurnost, osobito nakon 11. septembra 2001., i daju detaljne prijedloge za promjene javnih politika i infrastrukture američke vojske usmjeravajući njenu pažnju na globalnu problematiku umjesto na pitanja nacionalne sigurnosti. Ova organizacija je također pružila strateške alternative za rat protiv Iraka. Koalicija za suprotstavljanje trgovini oružjem radi na transformaciji vojnih industrija i vojnih baza za potrebe civila i nastoji ponuditi alternativna radna mjesta za zaposlene u vojsci ili vojnoj industriji.

U postratnim društvima, programi za promjenu u vojnim strukturama se bave demobilizacijom, premještajima i prekvalifikacijom bivših boraca kako bi im se omogućilo učešće u zajednici. Mirovni aktivisti/ce pomažu u demobilizaciji vojske Libije i Sijera Leonea koje su ugnjetavale lokalno stanovništvo.

Istraživanje i evaluacija

Istraživanje na nekoliko načina doprinosi procesu izgradnje mira. Istraživanje dinamika i uzroka konflikta može pomoći u njegovom smanjenju jer osobe uključene u ovaj proces dobivaju veći uvid u problematiku. Cilj evaluacijskog istraživanja je prikupljanje podataka o prošlim i sadašnjim aktivnostima na polju izgradnje mira. Koje aktivnosti su bile učinkovite a koje nisu i na koji način?

Istraživanje se također koristi za razvijanje novih instrumenata, metoda ili projekata za izgradnju mira. Razvojne agencije provode istraživanja o efikasnijim načinima dovođenja vodo-vodne infrastrukture do udaljenih zajednica, prevencije prenošenja HIV-a, pružanja humanitarne pomoći ili drugim aktivnostima u kojima bi članovi/ce zajednice zajednički učestvovali i na taj način doprinosili miru. *Think tankovi* ili istraživačke institucije razvijaju prijedloge demokratskog upravljanja koji se koriste u različitim kulturama za stvaranje ekonomskog modela usmjerenog na zadovoljenje ljudskih potreba i pružanje finansijske potpore preduzećima. Druge istraživačke institucije predlažu projekte za razvoj transporta, stambenih i industrijskih objekata koji koriste obnovljive izvore energije.

Programi izgradnje kapaciteta opisani u ovom poglavlju predstavljaju osnovu za stvaranje pravednog mira. Ovi programi mogu djelovati mnogo učinkovitije od ostale tri kategorije izgradnje mira. Kada bi svaka zajednica i narod obrazovala svoje građane/ke o miru i potrebi za stvaranjem zajedničkog dobra, kada bi se fokusirala na ekonomski, politički i društveni razvoj i usmjeravala vojne kapacitete na zaštitu ljudi te kontinuirano preispitala poboljšanje kvalitete života, bilo bi manje strukturalnog i direktnog nasilja i postojala bi manja potreba za kratkoročnim rješenjima navedenih problema.

Istovremeno korištenje ove četiri kategorije izgradnje mira spomenute u prethodna četiri poglavlja iziskuje instrumente strateškog planiranja o čemu će biti govora u narednom poglavlju.

Strateško planiranje izgradnje mira

Samo dan nakon tragedije 11. septembra 2001. godine, moj muž, kćerka i ja otputovali smo na Fidži kako bih facilitirala državnu konferenciju o miru. Budući da sam bila zaokupljena dešavanjima u mojoj zemlji, bilo mi je teško održati uvodni govor. Na kraju sam odlučila pročitati citat južnoameričkog mirovnog aktiviste o sadenju datula. Ukratko, on predlaže da se drveće počne saditi danas kako bi buduće generacije sutra mogle uživati u njegovim plodovima.

Slično tome, sijanje sjemena mira zahtijeva strateški pristup. Ključni zadaci izgradnje mira uključuju: donošenje odluka o koracima koji se trebaju preduzeti da bi se ostvario naš san, razmišljanje o tome ko bi mogao sijati sjeme i njegovati ovaj san te davanje prijedloga o tome kada, gdje i kako će se sijanje odvijati. Moj kolega i mentor John Paul Lederach koristi niz strateških okvira za davanje odgovora na ključna pitanja unutar izgradnje mira: šta, ko, kada i kako.¹⁷ Ovo poglavlje će se bazirati na njegovom radu.

Ispod svakog podnaslova, ponuđene su različite alatke koje pomažu mirovnim aktivistima/cama u donošenju strateških odluka. Svaka od njih ima svoje prednosti i nedostatke, tako da ih je najbolje kombinirati s drugim instrumentima.

Strateško pitanje „Šta“

Na koji način mirovni/e aktivisti/ce donese odluke o svojim aktivnostima? Različite analitičke alatke mogu pomoći u strateškom planiranju koordiniranog niza programa koji su u vezi s izgradnjom mira a zasnivaju se na postojećim resursima, potrebama i ključnim problemima, te aktivnostima koje imaju mogućnost privući druge ljudi. Slijedi sažeto predstavljanje svake od ovih alatki.

Lokalni kapacitet za izgradnju mira

Važan korak je usmjeravanje pažnje na lokalne kapacitete ili resurse koji mogu pomoći u izgradnji mira. Lokalno stanovništvo treba biti osnovni faktor u izgradnji puteva za budućnost. Važno je identificirati osobe, programe, sisteme, simbole, ponašanja i tradicije koje pomažu u povezivanju ljudi i stvaranju temelja za međuljudske odnose u izgradnji mira.¹⁸ Usmjeravanje pažnje na lokalne kapacitete za izgradnju mira ima za cilj unapređenje postojećih praksi i

¹⁷ Ovo poglavlje se zasniva na radu John Paula Lederacha, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (U.S. Institute of Peace, 1997.) i na neobjavljenim priručnicima o strateškoj izgradnji mira.

¹⁸ Mary B. Anderson i Lara Olson, *Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners* (Cambridge, Mass.: Collaborative for Development Actions, Inc., 2003.).

smanjenje mogućnosti nanošenja štete lokalnom stanovništvu kroz eksterne aktivnosti izgradnje mira. Lokalno stanovništvo predstavlja resurs za izgradnju mira. Ono uči iz prošlosti i poziva na odgovornost sve članove/ice lokalne zajednice u procesu izgradnje mira.

Drugi metod utvrđivanja šta može pomoći u procesu izgradnje mira je afirmativno ispitivanje ili upitnik baziran na postojećim kapacitetima. Ovaj metod ima afirmativni pristup u ispitivanju dosadašnjih aktivnosti postavljajući ključna pitanja koja mogu pomoći osobama da situaciju sagledaju na drugačiji način. Umjesto da se fokusira na negativne strane, pozitivni pristup izgradnji mira pokušava otkriti pozitivne strane ovog procesa koje se dalje mogu razvijati i podržavati novim intervencijama izgradnje mira.¹⁹ Slično tome, metodologija Projekta slušanja koristi afirmativne intervjue i dijaloške procese kako bi omogućila ljudima da izraze svoja viđenja i rješenja trenutne situacije.

Ispitivanje potreba

Ispitivanje potreba zajednica pomaže im da pokrenu dijalog o njihovim potrebama i predlože moguća rješenja za zadovoljenje istih. Također im pomaže da prepoznaju koje kapacitete trebaju dodatno razvijati te na koji način mogu sami zadovoljiti svoje potrebe. Mapa nasilja na strani 25 može pomoći u imenovanju različitih tipova nasilja kroz koje zajednice prolaze. Mapa izgradnje mira prikazana na strani 27 može poslužiti kao instrument ispitivanja potreba pomoću kojeg zajednice mogu dobiti jasniju sliku o trenutnim inicijativama i mogućnostima za razvijanje strategije izgradnje mira.

Poveznice i tačke razdvajanja

Svaka zajednica posjeduje niz sistema, institucija, načina ponašanja, vrijednosti, iskustava, simbola i proslava koje mogu služiti kao poveznice ili tačke razdvajanja ljudi. Poveznice kao što su muzika ili jezik djeluju kao mostovi među ljudima u konfliktu. Tačke razdvajanja kao što su ratna propaganda ili etničke predrasude dodatno doprinose konfliktu. Strategije izgradnje mira moraju podržati i povećati broj poveznica i ujedno smanjiti utjecaj razlika.²⁰

Uokvirivanje (*framing*)

Izgradnja mira iziskuje strateške odluke o tome kako uokviriti probleme da bi se ljudi potakli na djelovanje.

Okviri stavljaju na raspolaganje različite instrumente kao što su jezik, metafore i teorije da bi se olakšalo shvatanje kompleksnijih problema. Ghandi je bio ekspert u uokvirivanju; započeo je proces bavljenja dekolonizacijom putem rješavanja manjih problema kao što su pravo Indijaca da proizvode sol ili da nose tradicionalnu odjeću. Razgovor o miru i pomirenju za mnoge predstavlja podilaženje ili izdaju. Priču o izgradnji mira kao strategiji za dugoročnu sigurnost ili prevenciju nasilja je ponekad lakše „prodati“. Pronalaženje adekvatnog okvira ili prostora za razgovor o problemima ima veliki utjecaj na reakciju ljudi. Uokvirivanje je ponekad najbolje izvesti nepristrano, udovoljavajući svim političkim stranama.

Ideja uokvirivanja problema potiče iz John Paul Lederachovog koncepta „predstavljanja

¹⁹ *Positive Approaches to Peacebuilding: A Resource for Innovators*, ur. Cynthia Sampson et al. (Washington, D.C.: Pact Publications, 2003.).

²⁰ Mary B. Anderson, *Do No Harm: How Aid Can Support Peace – or War* (Boulder: Lynne Rienner, 1999.).

situacije“, posebnog dijela konflikta koji nam privlači pažnju.²¹ Predstavljanje određene situacije, kao što je slučaj silovanja, pomaže u osvještavanju ljudi o specifičnom problemu. Ono predstavlja polaznu tačku za razgovor o problemima koji imaju dublje uzroke, kao što je prikazivanje žena u medijima i seksističko ponašanje.

Ubjeđivanje i prisiljavanje

Procesi izgradnje mira koriste metode prisiljavanja i ubjeđivanja da bi postigli promjene. Odlučivanje o tome da li će se upotrijebiti metod ubjeđivanja ili prisiljavanja, ili oba metoda, zahtijeva pomnu analizu situacije.

Metodom ubjeđivanja se pozivaju ljudi na promjenu tako što ih se uvjeri da je ona u njihovom interesu. Instrumenti ove metode su samopropitivanje, izgradnja međuljudskih odnosa i razmjena iskustava i ideja. Kada ljudi dobrovoljno promijene svoje mišljenje i ponašanje putem učenja tokom pregovora ili dijaloških procesa, vjerovatnije je da će biti zadovoljni i da će promjena biti dugoročna.

Ipak, sam metod ubjeđivanja ponekad nije dovoljan. Martin Luther King Jr. rekao je sljedeće: „Tlačitelj nikada slobodnom voljom ne daje slobodu, već ona mora biti zahtjev potlačenih.“ Prisiljavanje tjera ljude na promjenu tako što ih društveno, psihološki, politički, ekonomski ili fizički „povređuje“ putem izolacije, upotrebe pritiska ili sile. Nasilje samo po sebi je oblik prisiljavanja, ali postoje i nenasilni načini prisiljavanja na promjenu. Prisilne strategije izgradnje mira uključuju djelovanje boraca za ljudska prava koji pozivaju na odgovornost za ekonomske sankcije ili bojkote kao i rad civilnih mirovnih misija koji pokušavaju natjerati strane da zaustave sukobe.

Međutim, sam metod prisiljavanja ne rješava probleme niti donosi održiv mir, a ponekad čak može biti i kontraproduktivan. Korištenje strategija prisiljavanja i ubjeđivanja iziskuje detaljnu analizu situacije i određivanja pravog trenutka. Ova tema će biti detaljnije obrađena u dijelu „Strateško pitanje ‘Kada’“.

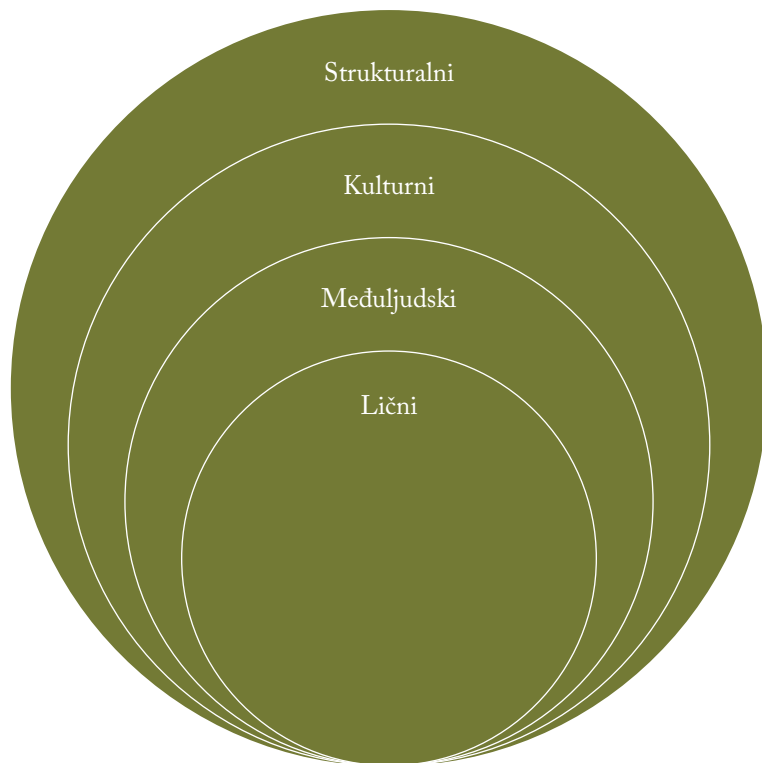
Nivoi transformacije

Lederach smatra da izgradnja mira iziskuje transformaciju na ličnom, međuljudskom, kulturnom i strukturalnom nivou.²²

- **Lične promjene** se odnose na stvaranje novih stavova, ponašanja i znanja osoba u određenom kontekstu.
- **Međuljudske promjene** referiraju na nove ili poboljšane odnose između strana u određenom kontekstu.
- **Kulturne promjene** se odnose na utemeljenje vrijednosti koje podržavaju mir.
- **Strukturalne promjene** se odnose na uspostavu novih institucija, politika i/ili političkih lidera.

²¹ John Paul Lederach, *The Little Book of Conflict Transformation* (Intercourse, Penn.: Good Books, 2003.), 34.

²² Koristio John Paul Lederach, a izvorni rad Maire Dugan u “From Issues to Systems” u *Mediation and Facilitation Manual* (Mennonite Conciliation Resources, 2000.).

Nivoi transformacije

Svaki program ili aktivnost izgradnje mira ne mora se neminovno odnositi na sve ove nivoe. Međutim, koordinirana strategija izgradnje mira će obuhvatati sve navedene nivoe unutar različitih programa. Tako određene grupe u Ruandi fokusiraju svoj rad na liječenje traumi pojedinaca/ki i organiziranje programa tolerancije koji pomažu ljudima da kritički razmišljaju o sopstvenim stavovima. Drugi, pak, rade na dijaloškim programima kako bi se ponovo uspostavili narušeni odnosi unutar zajednice. Međunarodne organizacije koje se bave izgradnjom mira, kao što je, npr., Potraga za poljem zajedničkog interesa, usmjerene su na kulturne promjene putem realizacije radijskih programa koji ističu vrijednosti mira. Ujedinjene Nacije i Organizacija afričkog jedinstva rade na stvaranju strukturalnih promjena koje će pružiti priliku novim liderima spremnim na zajednički dijalog u kojem će pitanje etniciteta i konflikt biti prevaziđeni. Istraživanja pokazuju da programi usmjereni na lične promjene doprinose održivoj izgradnji mira samo u slučaju da su direktno povezani sa ciljevima strukturalnih promjena.²³

²³ Anderson i Olson, 2003.

Strateško pitanje „Ko“

Izgradnja mira je odgovornost svih nas. Odlučivanje o tome ko će biti uključen u proces izgradnje mira zahtijeva strateško donošenja odluka.

„Višefazna“ diplomatija

Vlade su odgovorne da obezbijede sigurnost svim građanima/kama. Međutim, one nisu jedine koje su odgovorne ili sposobne za građenje mira. Tokom Hladnog rata, nastojanja nekih nevladinih organizacija za uspostavljanje odnosa između Sovjetskog saveza i Zapadnih zemalja dala su kredibilitet uložiti pojedinačnici i nevladinih aktivisti/ca u procesu izgradnje mira. Ova nastojanja poznata su kao Faza II i komplementarna su sa Fazom I ili fazom državne diplomatije.

U Fazi II koncepta „višefazne“ diplomatije postoji više aktera: mediji, eksperti u rješavanju sukoba, preduzeća, vjerske zajednice i vođe, aktivisti/ce, građani/ke, istraživači/ce, prosvjetni radnici/e, žene, mladi i tradicionalne upravljačke strukture.²⁴

U mnogim zajednicama širom svijeta susrećemo tradicionalne upravljačke strukture, kao što su starješine, poglavari i kraljevi, te bogatstvo tradicionalnih ceremonija, rituala i zakona koji se bave pitanjima izgradnje mira unutar njihovih zajednica. Na mnogim ostrvima južnog Pacifika procesi rješavanja konflikta između etničkih skupina su nezamislivi bez učešća starješina, poglavara i kraljeva.

Lokalno stanovništvo ima jednako a ponekad čak i veće poštovanje prema ovim autoritetima nego prema državnim strukturama. Sličnu ulogu u zapadnim kulturama imaju vjerske vođe ili vođe lokalnih zajednica. Da bi se prepoznali različiti akteri u procesu izgradnje mira, potrebna je koordinacija i suradnja svih društvenih nivoa.

Ključne osobe i kritična masa

Strateško pitanje „ko“ u procesu izgradnje mira iziskuje određivanje aktera koji mogu doprinijeti nekoj značajnoj promjeni. Lederach koristi dvije metafore da bi objasnio kako ključne osobe mogu mobilizirati značajan broj ljudi za izgradnju mira.²⁵

Ključne osobe su kao kvasac u kruhu. Količina kvasca u poređenju s količinom brašna je mala, ali kvasac pomaže da tijesto naraste. On posjeduje kapacitet za donošenjem promjene.

Ključne osobe su kao sifoni. Sifoni provode male količine vode kroz cijev na principu drenažnog usisa. Kada se usisa mala količina vode, ostatak tekućine otiče iz jednog spremnika u drugi.

Pronalaženje odgovora na strateško pitanje „ko“ iziskuje analizu koje osobe ili grupe mogu djelovati kao inicijalna tekućina koja teče kroz cijev ili kao kvasac u pravljenju kruha. Ove vođe se ponekad nazivaju tvorcima mišljenja jer oblikuju mišljenja svojih sljedbenika.

Ključne vođe su iz dva razloga važni za proces izgradnje mira. Prvo, oni imaju autoritet i mogućnost da donose važne odluke koje mogu smanjiti nasilje i zadovoljiti osnovne potrebe. Drugo, u mogućnosti su da koriste svoj utjecaj za stvaranje kritične mase kako bi ljudi mogli

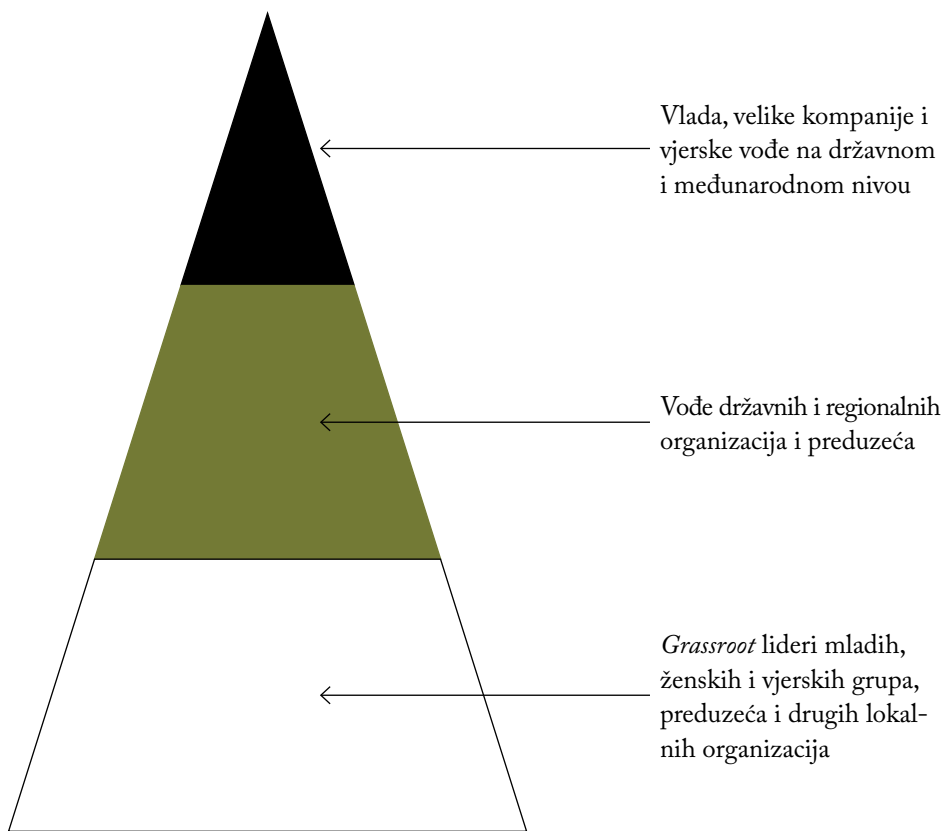
²⁴ Louise Diamond i John McDonald, *Multi-Track Diplomacy: A System's Approach to Peace* (Bloomfield, Conn.: Kumarian Press, 1996).

²⁵ John Paul Lederach, "Strategic Concepts and Capacities for Justpeace" (Priručnik iz predmeta Fundamentals of Peacebuilding, Eastern Mennonite University, 1999).

prihvatiti ideje i rješenja nakon čega je promjena neizbježna. Mediji, obrazovne institucije i drugi akteri mogu također pomoći u stvaranju kritične mase koja će biti odana izgradnji mira.

Vertikalni i horizontalni kapaciteti

Akteri izgradnje mira djeluju na različitim društvenim nivoima. Lederach koristi piramidu da bi prikazao ove nivoe.²⁶ Na svakom nivou piramide nalaze se osobe sposobne da inspiriraju i pokrenu druge na društvene promjene. Na vrhu piramide, Ujedinjene nacije, državne strukture i vjerske organizacije kao što su Svjetsko crkveno vijeće, učestvuju u službenim razgovorima, pregovorima i medijaciji da bi riješili probleme kao što su političke krize. Na srednjem nivou nalaze se državne i regionalne organizacije i preduzeća koja predvode inicijative kao što su omogućavanje regionalne suradnje u pružanju humanitarne pomoći kriznim područjima. Na *grassroot* nivou ili nivou zajednice, različite lokalne inicijative predvode razvojne i humanitarne programe, mirovne misije, uspostavu dijaloga, liječenje traume, obrazovne programe i treninge i druge projekte.

²⁶ John Paul Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (U.S. Institute of Peace, 1997.), 39.

Mnogi akteri s različitih nivoa bili su uključeni u humanitarnu krizu u Sudanu 2004. godine. Nastojanja izgradnje mira ogledala su se u ličnim obraćanjima Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Kofija Annana sudanskoj vladi da poduzme korake za rješavanje krize gladi. Na srednjem nivou, organizacije poput Oxfama i Crvenog križa mobilizirale su međunarodne i regionalne resurse i pružile humanitarnu pomoć. Na lokalnom nivou, *grassroot* nevladine organizacije i crkve su surađivale u raspodjeli humanitarne pomoći i otvaranju izbjegličkih kampova.

Lederach predlaže četiri ključna principa za suradnju navedena tri nivoa.²⁷

1. Horizontalni kapaciteti u procesu izgradnje mira predstavljaju uspostavu odnosa između svih nivoa piramide koji omogućavaju liderima koordinaciju programa izgradnje mira a da nisu opterećeni konfliktom ili etničkim, vjerskim i drugim društvenim razlikama. Aktuelni programi izgradnje mira daju značaj horizontalnim kapacitetima. Razmjena iskustava o preživljenom nasilju između stanovnika Indije, Pakistana i Kašmira pomaže u stvaranju vizije i kapaciteta za postizanje zajedničkih promjena. Iz ovakvih razmjena, lokalne zajednice uče kako odgovoriti na krize i spriječiti nasilje. Na primjer, grupe muslimanki i kršćanki u Najrobiju, najsiromašnijem području Kenije, redovno se sastaju da bi razmijenile informacije o potencijalno nasilnim konfliktima u svojim zajednicama i isplanirale djelovanja koja bi smanjila tenzije.

2. Vertikalni kapaciteti za izgradnju mira predstavljaju niz odnosa između lidera gornjeg, srednjeg i *grassroot* nivoa, te prepoznaju različite i međusobno ovisne doprinose lidera u procesu izgradnje mira. U posljednje vrijeme, sve više ljudi prepoznaje potrebu uspostavljanja odnosa s liderima svih nivoa. Na primjer, Ujedinjene nacije pokazuju povećan interes za suradnju s regionalnim organizacijama i njihovim *grassroot* partnerima u procesu uspostavljanja mreža pravovremenog upozorenja koje su u mogućnosti alarmirati međunarodnu zajednicu o potencijalnom nasilju.

3. Oni koji se nalaze na srednjem nivou, kao što su preduzeća ili vjerske vođe, imaju olakšanu mogućnost uspostave odnosa s onima s višeg i nižeg nivoa. Stoga rad sa srednjim nivoom treba usmjeriti ka strateškom osmišljavanju njegovanja vertikalne suradnje. Zapadnoafrička mreža za izgradnju mira je primjer organizacije srednjeg nivoa koja ima suradnju kako s *grassroot* aktivistima/cama tako i sa visokopozicioniranim državnim službenicima i UN diplomatama.

4. Vertikalno i horizontalno udruživanje predstavlja skup odnosa između pojedinaca, mreža i organizacija koje omogućava suradnju ljudi na svim nivoima. Strateška izgradnja mira daje podršku ovakvom vidu udruživanja na svim nivoima piramide jer nastoji uspostaviti pravedan mir u podijeljenom društvu. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama bi vertikalno i horizontalno udruživanje u procesu izgradnje mira zahtijevalo da se *grassroot* inicijative koje rade na rasnom pomirenju povežu s drugim *grassroot* grupama i državnim, vjerskim i ekonomskim organizacijama koje se nalaze na srednjem i gornjem nivou a sve u cilju uspostave sistematičnog pristupa historijskom konfliktu.

²⁷ John Paul Lederach, "Strategic Concepts and Capacities for Justpeace" (Priručnik iz predmeta Fundamentals of Peacebuilding, Eastern Mennonite University, 1999.).

Osobe umjerenih i ekstremnih stavova

Izgradnja mira iziskuje uključivanje kako osoba s umjerenim tako i onih s ekstremnim stavovima, predvodnika nasilja ali i onih koji podržavaju mirovne procese. Previše je programa koji uključuju samo one koji su već aktivni na polju izgradnje mira. Osobe koje zagovaraju nasilje su često izostavljene iz procesa izgradnje mira i smatra se da „miniraju“, otežavaju i odbijaju rad na ovom pitanju. Međutim, ako su isključeni iz aktivnosti izgradnje mira, ona ima male šanse za uspjehom.

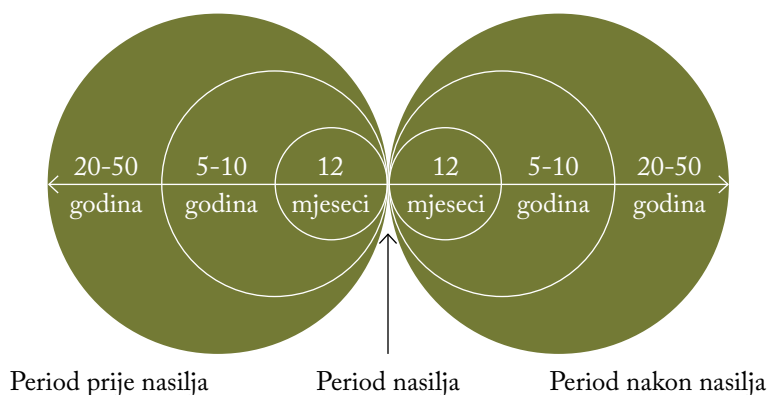
Insajderi i autsajderi

U većini nasilnih konflikata širom svijeta i insajderi i autsajderi rade na rješavanju konflikta. Oni učestvuju u izgradnji mira na različite načine. Insajderi su osobe koje žive unutar područja konflikta. Oni se dugoročnije obavezuju na izgradnju mira jer imaju direktnu korist od uspješnog procesa izgradnje mira. Insajderi imaju dublji uvid u lokalnu kulturu, kontekst, konflikt i postojeće lokalne resurse. Oni imaju veći kredibilitet i povjerenje, kao i raširene mreže poznanstava.

Autsajderi su osobe ili organizacije koje dolaze u konfliktna područja kako bi učestvovala u izgradnji mira. Oni često posjeduju veće ekonomske i političke resurse koji im omogućavaju usmjeravanje međunarodne pažnje na konflikt i na aktivnosti lokalnih mirovnih aktivista/ica. Autsajderi mogu utjecati na državne i međunarodne snage kako bi one riješile konflikt i obezbjedile finansijska sredstva za daljnji rad na određenom području. Pored toga, autsajderi mogu pružiti insajderima sigurnost i političku zaštitu za njihov rad kroz omogućavanje fizičke zaštite od nasilja. Također mogu pomoći u stvaranju prostora za transformaciju konflikta, restorativnu pravdu i programe liječenja traume.²⁸

Strateško pitanje „Kada“

Konflikt predstavlja dinamičan proces; on se vremenom mijenja i dolazi u valovima i ciklusima. Izgradnja mira nastoji spriječiti i riješiti nasilne konflikte, stoga je potrebno da se njegovi procesi dešavaju prije, tokom i nakon nasilja. Dijagram koji se nalazi u nastavku prikazuje kako strateška izgradnja mira iziskuje različita djelovanja u svakom od ovih vremenskih perioda.

²⁸ Anderson i Olson, 2003.

Period prije nasilja

Često postoje strukturalni oblici nasilja prije izbijanja direktnog nasilja. Jedna ili više grupa doživljava nepravednu distribuciju resursa ili kršenje ljudskih prava. Preventivni programi izgradnje mira djeluju prije izbijanja masovnog nasilja. Projekti pravovremenog upozorenja i reagiranja nastoje obavljati monitoring konflikta u njegovoj ranoj fazi i obavijestiti međunarodnu zajednicu, vlade i nevladine organizacije o mogućem izbijanju konflikta.

Mirovni aktivisti/ce mogu spriječiti konflikt kroz aktivnosti zagovaranja i druge forme strateškog djelovanja da bi se privukla pažnja državnih i međunarodnih institucija na važne probleme i potrebu za strukturalnom promjenom. Međunarodni i državni lideri mogu zajednički djelovati na izražavanju i demokratskom rješavanju problema, te tako uvjeriti ljude da pregovori predstavljaju učinkovitija sredstva za rješavanje konflikta.

Period nasilja

U periodu direktnog nasilja, dodatni programi izgradnje mira trebaju uvesti pitanje žrtve i počinitelja u javni diskurs. Organizacije koje pružaju međunarodnu i lokalnu pomoć trebaju otvarati izbjegličke kampove za raseljena lica i druge žrtve nasilja. Mirovne snage i policija trebaju sprečavati nasilnike u činjenju daljnjeg nasilja. Lideri na svim nivoima trebaju brzo djelovati i stvoriti uslove za uspostavu međuljudskih odnosa i rješavanje skrivenih potreba svih strana uključenih u konflikt. Oni moraju raditi na pronalaženju rješenja koja će zadovoljiti sve strane. Ako nasilje traje mjesecima ili godinama, potrebni su programi dugoročne izgradnje kapaciteta da bi se obrazovalo ljude o ljudskim pravima, transformaciji konflikta, restorativnoj pravdi i drugim područjima.

Period nakon nasilja

Postratnim društvima su potrebni programi demilitarizacije i reintegriranja boraca u zajednicu, programi liječenja trauma i obnova infrastrukture. Programi izgradnje kapaciteta pomažu zajednicama da razviju dugoročni mir i poštivanje ljudskih prava, omogućavaju društveni i ekonomski razvoj te usmjeravaju finansijska sredstva u proces uspostave demokratkih struktura.

Evaluacija zrelosti konflikta

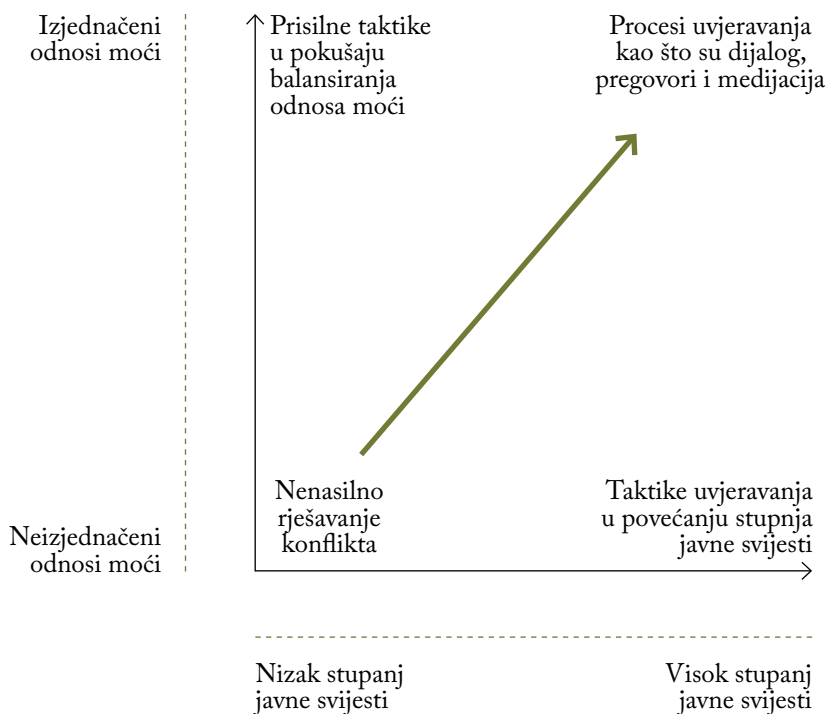
Da bi se znalo kada je pravo vrijeme za intervenciju, potrebna je analiza postojanja svijesti o problemima i odnosa moći između strana u sukobu. Pregovori nisu uvijek mogući jer postoje situacije u kojima strane odbijaju pregovarati.

Na primjer, prije Afroameričkog pokreta za ljudska prava, Afroamerikanci su bili u velikoj mjeri nemoćni u odnosu na bjelačku državu i njenu vladu. Pokret za ljudska prava koristio je demonstracije, marševe i okupaciju javnog prostora kako bi stvorio javnu svijest o nepravdi s kojom se nose Afroamerikanci, te da prikažu moć crnačke zajednice. Tokom dugogodišnjeg perioda, Pokret je doveo konflikt do tačke u kojoj su bjelački lideri počeli obraćati pažnju na Afroamerikance i započeli razgovore o postojećim problemima. Rezultati pregovora i sudskih

*Konflikti su „zreli“
za pregovore kada je
odnos moći približno
jednak i kada postoji
svijest o ključnim
problemima.*

parnica bili su promjena segregacijskih zakona, uspostava zakona koji se zasnivaju na zaštiti ljudskih prava te bjelačko razumijevanje i propitivanje struktura koje su podržavale rasizam.

Dijagram prikazan na ovoj strani predstavlja načine utvrđivanja da li je konflikt zreo za intervenciju.²⁹ U donjem lijevom uglu dijagrama, odnosi moći nisu jednako raspoređeni, a postojanje javne svijesti je ograničeno. Aktivističke strategije koriste kombinaciju prisiljavanja i nagovaranja da se konflikt riješi nenasilnim putem. Ako ove strategije počnu djelovati, odnosi moći postaju izjednačeni, povećava se javna svijest o problemima, a uzroci konflikta i nasilja se rješavaju kroz odnose koji su uspostavljeni dijalogom, pregovorima i medijacijom.

Simbolični datumi

Neki datumi imaju simbolično značenje. Dan početka novog programa izgradnje mira, potpisivanje mirovnog sporazuma ili dolazak mirovnih snaga može predstavljati simboličan datum. U cilju promoviranja Međunarodnog dana borbe protiv rasizma, ljudskopravaške inicijative koriste simboliku 21. marta 1960. godine, dana na koji se desio užasni Sharpesville zločin u Južnoafričkoj republici.

²⁹ Preuzeto od Adam Curle, *Making Peace* (London: Tavistock Press, 1971.).

Strateško pitanje „Gdje“

Strateška izgradnja mira također iziskuje analizu simbola i društveno važnih mjesta koja mogu podržati uspostavu odnosa. Ako su programi izgradnje mira fokusirani na mlade, onda su škole i igrališta važna mjesta za intervenciju. Žene će, primjerice, započeti svoje djelovanje na mjestima gdje se susreću s drugim ženama. U mnogim zemljama u razvoju, žene rade na pijacama i koriste ova mjesta za mobilizaciju drugih žena u organiziranje protesta.

Norveški medijatori organizirali su sastanak između izraelskih i palestinskih pregovarača u ruralnim kolibama u kojima su imali porodični ručak nakon čega su otišli u šetnju kroz šumu. Stvaranje simboličnog okruženja, koje ohrabruje pregovarače da ne zaborave svoju ljudskost, predstavlja važan element svih nivoa diplomatije.

Strateško pitanje „Kako“

Kako će se odvijati strateška izgradnja mira? Koji su njeni osnovni principi? Šta je potrebno za koordinaciju aktera i aktivnosti izgradnje mira? Principi koji slijede predlažu prvobitne korake u stvaranju strategije izgradnje mira.

Principi prakse strateške izgradnje mira

1. Propitivanje vrijednosti. Izgradnja mira iziskuje neprestano lično i organizaciono propitivanje, pojašnjavanje osnovnih vrijednosti i evaluaciju ispunjavanja tih vrijednosti kroz aktivnosti izgradnje mira.

2. Analiziranje konflikta i nasilja. Izgradnja mira iziskuje neprestanu analizu resursa potrebnih za mir te uzroka i dinamika konflikta i nasilja.

3. Zadovoljenje osnovnih potreba i prava. Izgradnja mira pomaže ljudima da ostvare svoje osnovne potrebe i prava i da ujedno postanu svjesni potreba i prava drugih.

4. Dugoročno planiranje. Izgradnja mira nastoji prevazići kratkoročna rješenja i usmjeriti ljude na stvaranje dugoročne društvene promjene.

5. Transformacija cjelokupnog sistema. Izgradnja mira uključuje promjene na ličnom, međuljudskom, kulturnom i strukturalnom nivou.

6. Koordinacija aktivnosti i aktera. Izgradnja mira iziskuje koordiniran pristup koji uključuje odgovornost, pravo i učešće mnogih aktera.

7. Identificiranje i stvaranje moći. Odnosi moći postoje u svakom odnosu. Izgradnja mira nastoji osvijestiti moć ljudi i pružiti im načine kako da tu moć koriste nenasilno za zadovoljenje ljudskih potreba poštujući druge.

8. Osnajivanje drugih. Izgradnja mira jača i gradi lokalne kapacitete i potiče druge na djelovanje. Izgradnja mira se zasniva na participativnoj demokratiji i samoodlučivanju.

9. Smatrati kulturu resursom. Kulturne vrijednosti, tradicija i rituali mogu biti resursi izgradnje mira.

10. Korištenje kreativnosti. Izgradnja mira koristi različite načine komunikacije i učenja umjesto da se oslanja na riječi ili dijalog za stvaranje kreativnih rješenja za kompleksne probleme.

Evaluacija i koordinacija izgradnje mira

Jedan od rijetkih mjerljivih uspjeha izgradnje mira je broj osoba koje su posvetile svoj privatni i poslovni život ovom procesu. Tokom 1980. godine nije postojao univerzitet koji je nudio program transformacije konflikta i izgradnje mira. Danas postoji veliki broj univerziteta koji uključuju predmete u vezi s vještinama izgradnje mira, a desetine fakulteta nudi diplomatske, postdiplomske i doktorske studije iz ovog domena. Na nivou zajednice, broj organiziranih treninga i radionica o temi izgradnje mira se broji stotinama pa čak i hiljadama. Veliki broj učesnika/ca na ovakvim programima utječu na jezik i svijest drugih. Današnji programi Ujedinjenih nacija praktično su svi u vezi s konceptom izgradnje mira, a državni lideri mnogih zemalja zahtijevaju treninge u vezi s ovom temom.

Ipak, širenje ideje je samo jedan od pokazatelja da je određen pristup za ostvarenje ciljeva zaista učinkovit. Programi izgradnje mira ne doprinose uvijek miru.

Dobre namjere prosto nisu dovoljne. Neki projekti izgradnje mira troše vrijeme i finansijske resurse, a zapravo doprinose povećanju predrasuda, pa čak i nasilja. Mirovni/e aktivisti/ce imaju odgovornost da evaluiraju svoje programe kako bi osigurali/e da oni ne nanose štetu i da su uloženi resursi pametno iskorišteni.

Južnoafrička Republika predstavlja model uspjeha za mnoge mirovne aktiviste/ce. Hiljade građana/ki Južnoafričke Republike prisustvovali su treninzima i učestvovali na raznim programima kako bi rješavali konflikte na državnom nivou i unutar zajednica. Kraj aparthejda predstavljao je značajan pomak ka uspostavljanju pravednog mira jer je omogućio povećanje političke ravnopravnosti. Međutim, učinio je malo za smanjenje ekonomskih razlika između crnog i bijelog stanovništva. Nemogućnost bavljenja problemima ekonomskih struktura koje i dalje djeluju u korist bijelaca, nesrazmjerno uzrokuje osjećaj ogorčenosti i poniženja te povećava kriminal i porodično i seksualno nasilje unutar siromašnih zajednica.

Jedan od osnovnih izazova je kreiranje evaluacionih metoda koje će adekvatno izmjeriti pomak ka miru. Ako su nasilje i mir suprotne strane kontinuuma, pokazatelji pravovremenog upozorenja kao što su povećana politička isključenost i nezaposlenost predstavljaju korak bliže nasilju. Indikatori mira – nasuprot indikatorima pravovremenog upozorenja – uključuju povećano političko umrežavanje i mogućnosti za zaposlenje. Ovi indikatori pomažu mirovnim aktivistima/cama da preispitaju učinkovitost svojih programa.

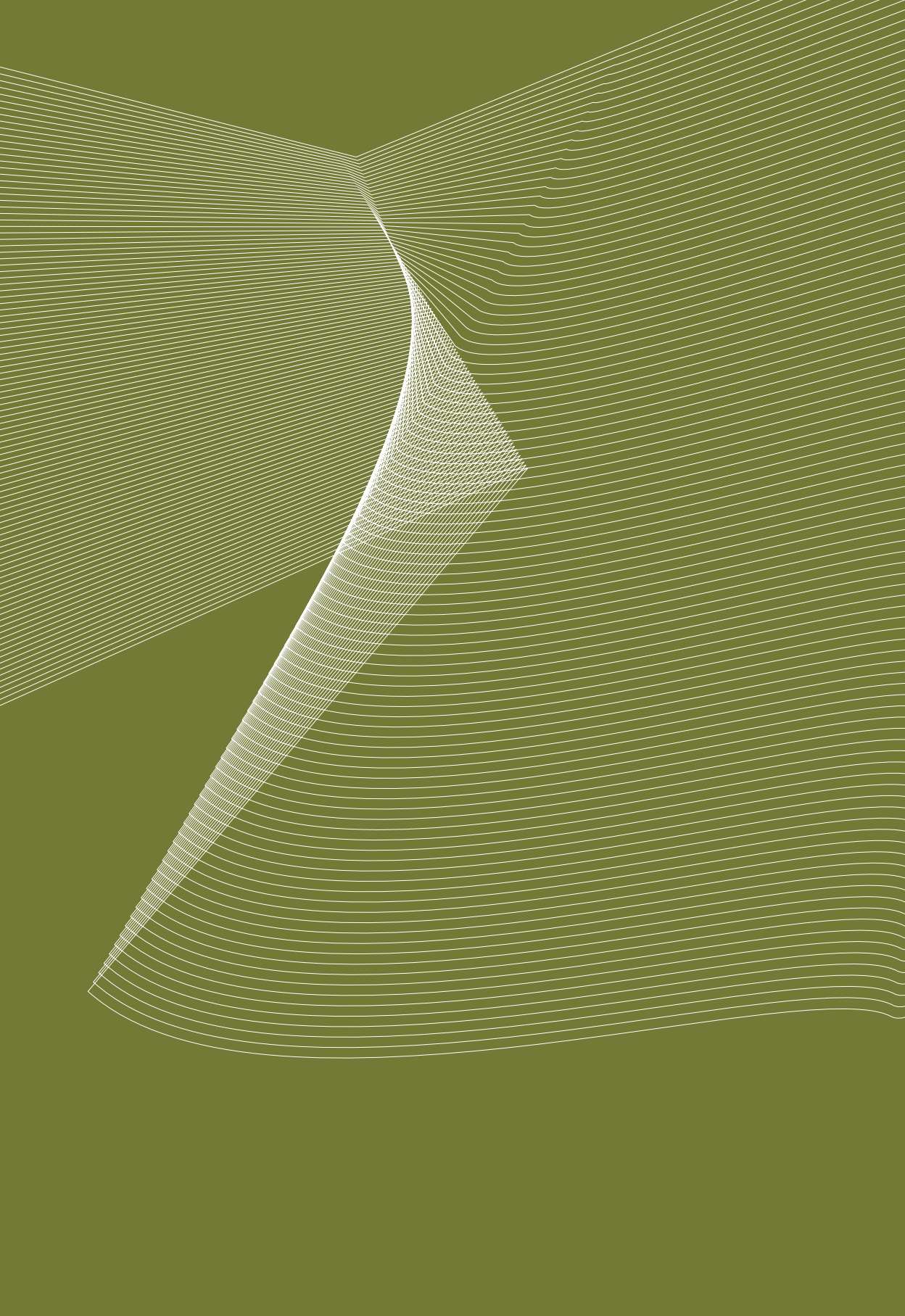
Drugi izazov mirovnih aktivista/ica je koordinacija. Uspjeh izgradnje mira neizbježno je u vezi sa sposobnošću osoba, grupa, zajednica i država da surađuju u planiranju i uspostavi pravednog mira. Koordinacija i planiranje spajaju strateška pitanja šta, ko, kada, gdje i kako u sveobuhvatan plan izgradnje mira. Bez koordinacije, različiti pristupi izgradnji mira se mogu sudarati ili naprosto doživjeti neuspjeh.

Međutim, koordinacija predstavlja značajne izazove mirovnim aktivistima/cama. Uspostavljanje koordinacije nije puklo usmjeravanje ili delegiranje poslova nekome drugom. Ideološke razlike, ego-tripovi, nastojanja držanja monopola u programima izgradnje mira i nadmetanje u obezbjeđivanju finansijskih sredstava predstavljaju kamen spoticanja na putu izgradnje mira. Mirovni/e aktivisti/ce moraju raditi skupa kako bi kreirali/e koordinacione mreže koje oblikuju, prakticiraju i pozivaju na odgovornost u zajednički definiranim vrijednostima, vještinama, analitičkim instrumentima i procesima izgradnje mira.

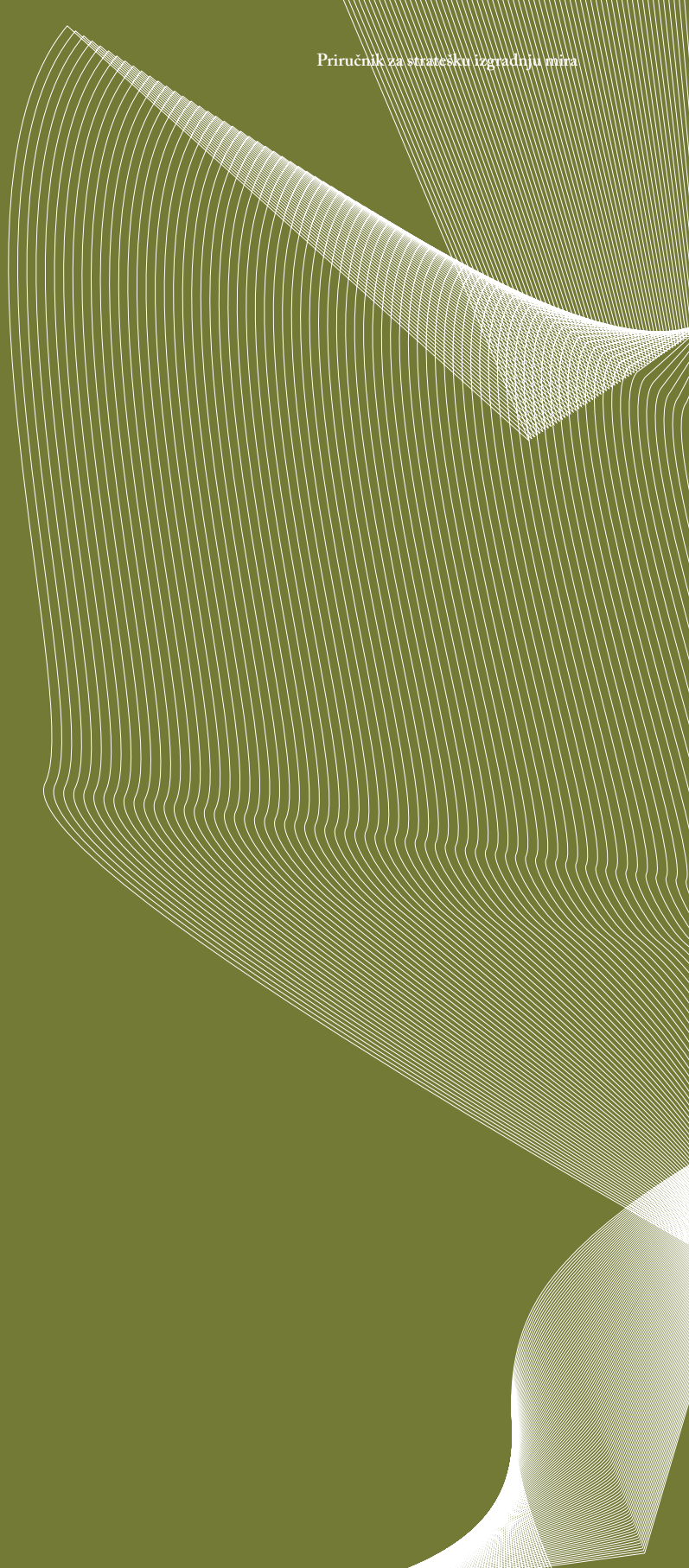
Takva koordinacija zahtijeva neprekidnu komunikaciju o osnovnim vrijednostima i analitičkim okvirima za razumijevanje konflikta i nasilja. Ona iziskuje razgovor o suradnji i razmjeni ideja, praksi kao i uspješnih i neuspješnih iskustava. Za koordinaciju su također potrebne vještine u stvaranju i njegovanju međuljudskih odnosa na svim nivoima, a posebno među sukobljenim stranama i organizacijama koje učestvuju u procesu izgradnje mira. Pored navedenog, potrebna je koordinacija u samim praksama izgradnje mira kako bi inicijative koje rade na kratkoročnim programima mogle imati na umu potrebe i ciljeve dugoročnih procesa izgradnje mira. Donatori mogu ohrabrivati koordinaciju među grupama tako što će zahtijevati učešće mirovnih aktivista/ica na međugencijskim forumima i nagrađivati organizacije za suradnju.

Ova knjiga je predstavila okvir za izgradnju mira koji iziskuje dugoročnu koordinaciju različitih aktera i načina djelovanja. Na ovome ne možemo raditi sami – izgradnja mira zahtijeva velikodušnost mirovnih aktivista/ica: prestanak nepravednog kritiziranja drugih mirovnih aktivista/ca, kao i uspostavljanje vještina komuniciranja i procesa koji omogućavaju mirovnim aktivista/ica da se bave unutrašnjim konfliktima. Sva naša naizgled nesuglasna nastojanja mogu biti dio ujedinjenog djelovanja ako stremimo ka zajedničkom cilju uspostave pravednog mira.

Različiti pristupi izgradnji mira mogu biti u suprotnosti ili naprosto doživjeti neuspjeh ako između njih ne postoji koordinacija.

Literatura

Anderson, Mary B. i Lara Olson, *Confronting War: Critical Lessons for Peace Practitioners* (Cambridge, Mass.: Collaborative for Development Action, Inc., 2003.).

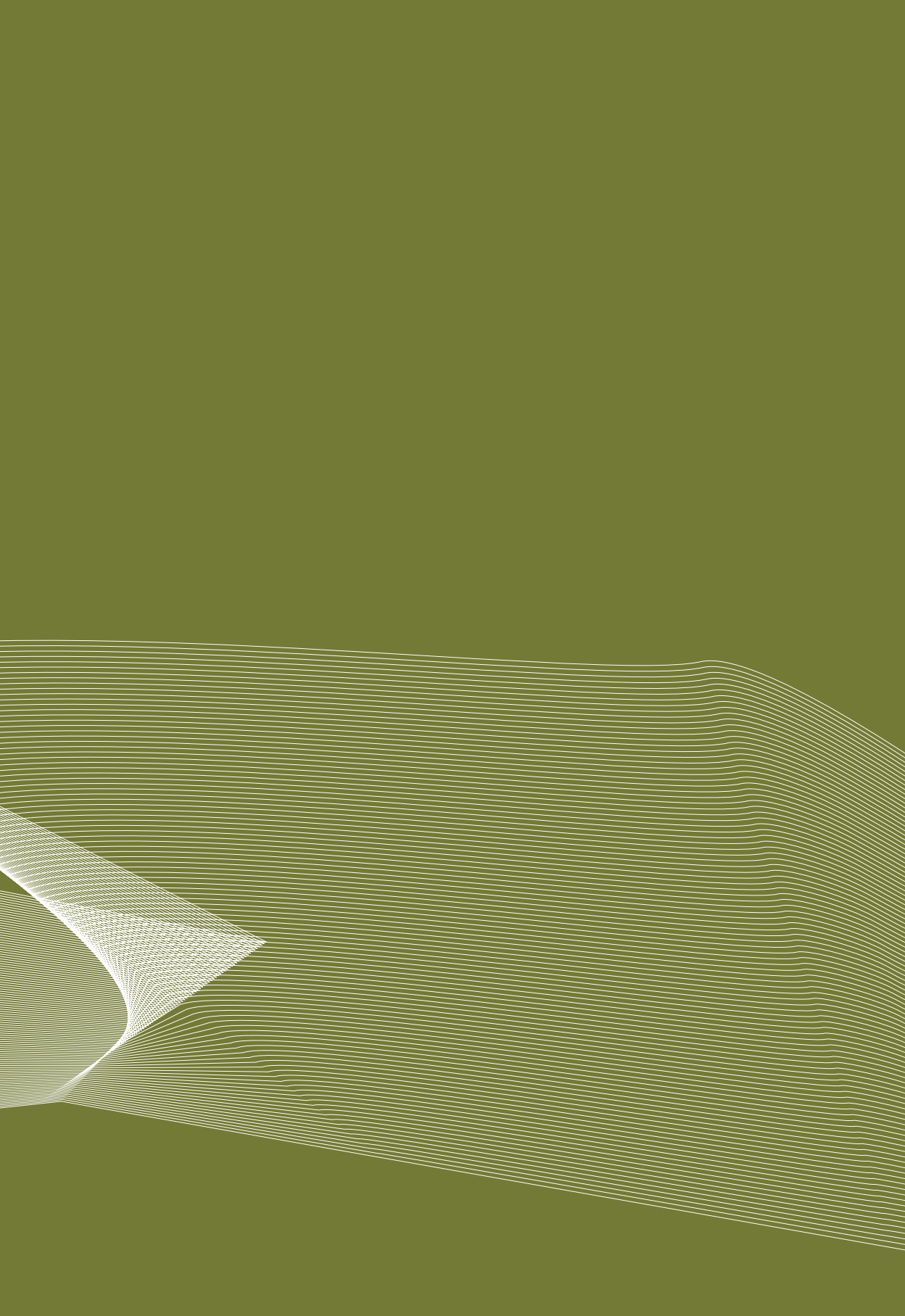
Galama, Anneke i Paul van Tongeren, ur., *Towards Better Peacebuilding Practice* (Utrecht, Nizozemska: European Centre for Conflict Prevention, 2002.).

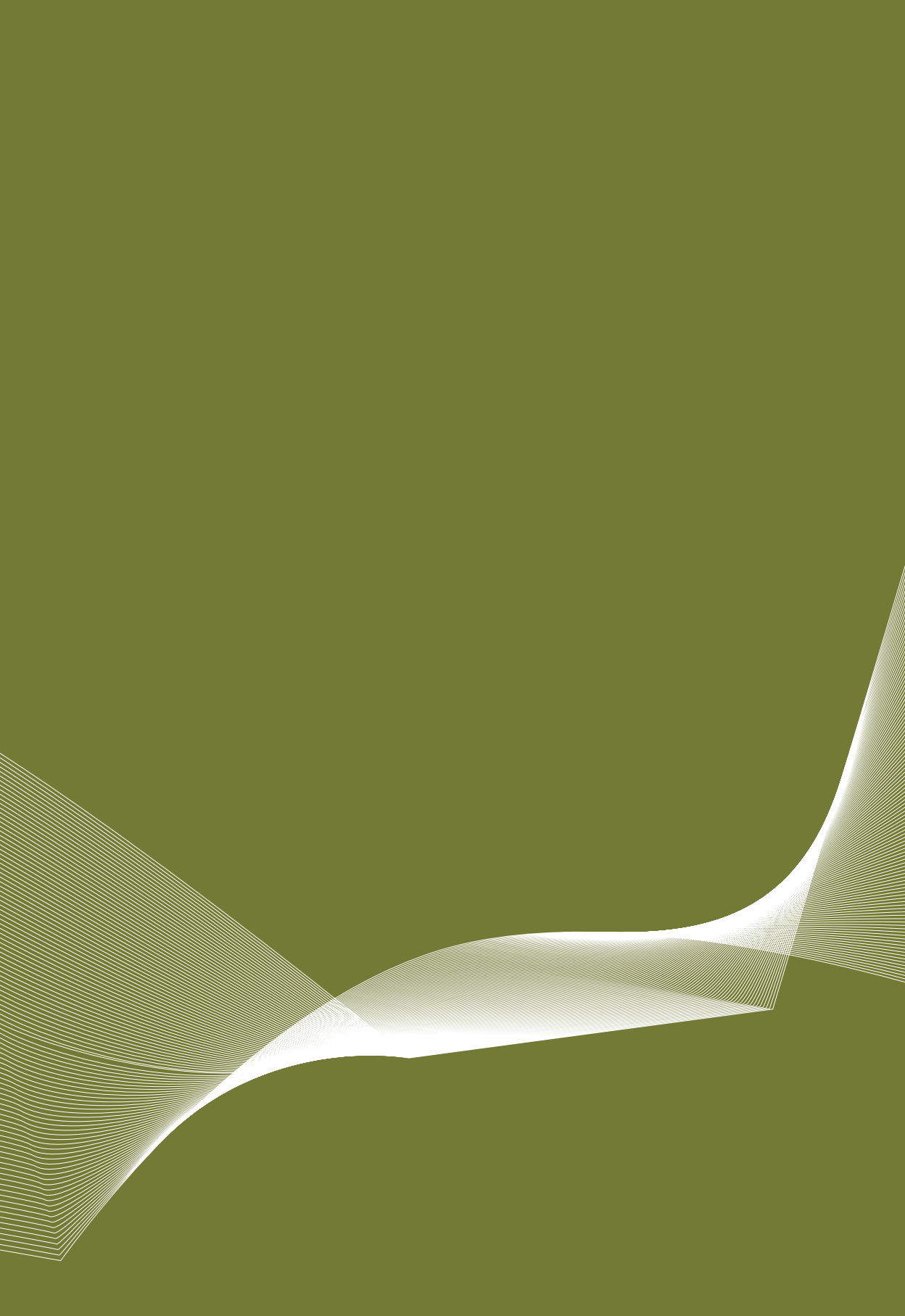
Lederach, John Paul, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* (Washington D.C.: U.S. Institute for Peace, 1997.).

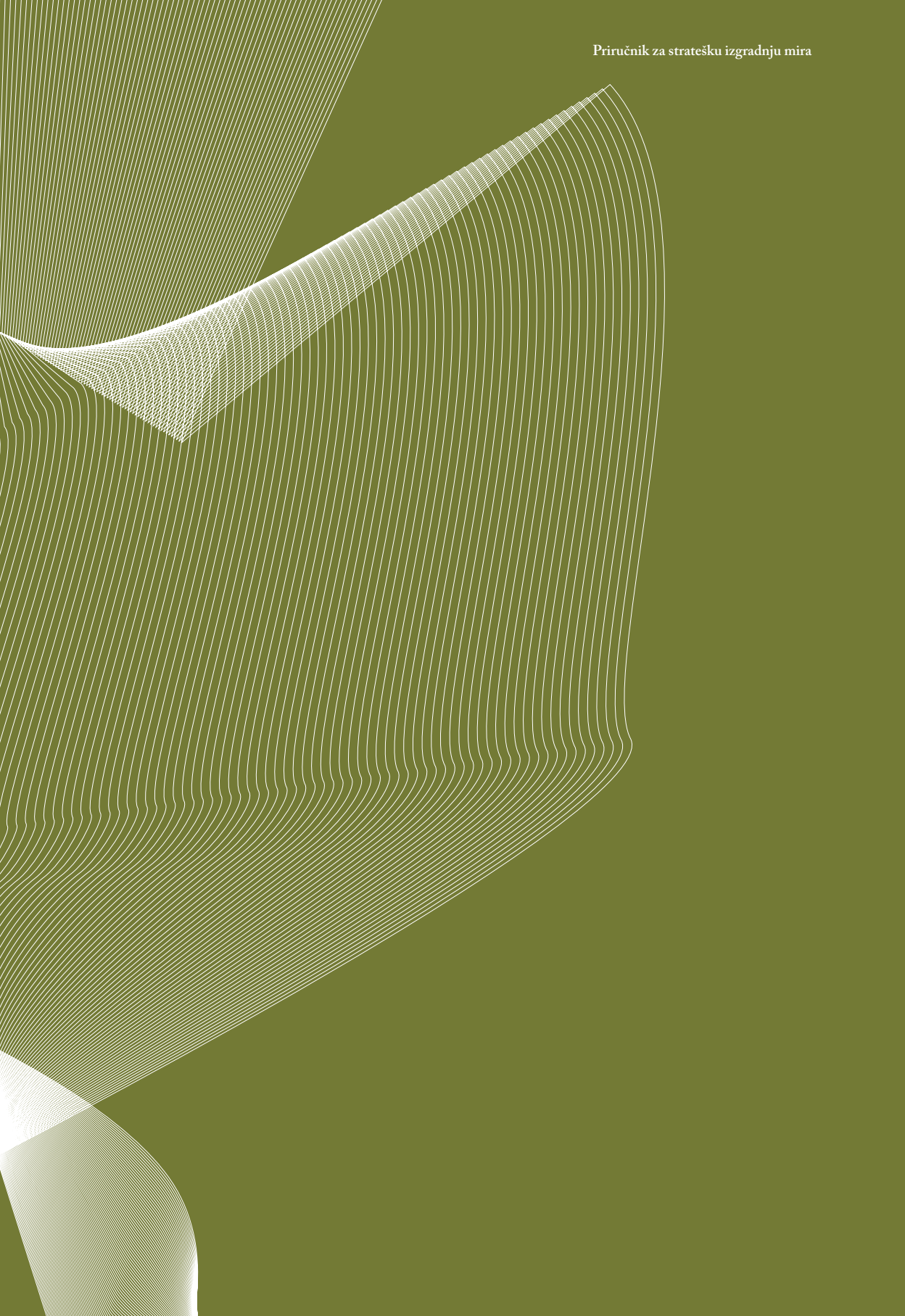
Lederach, John Paul i Janice Moomaw Jenner, *Into the Eye of the Storm: A Handbook of International Peacebuilding* (San Francisco: John Wiley and Sons, 2002.).

Reychler, Luc i Thania Paffenholz, ur., *Peacebuilding: A Field Guide* (Boulder: Lynne Rienner, 2001.).

Sampson, Cynthia, Mohammed Abu-Nimer, Claudia Liebler i Diana Whitney, ur., *Positive Approaches to Peacebuilding* (Washington D.C.: PACT Publications, 2003.).

O autorici

Lisa Schirch je docent predmeta izgradnja mira u Centru za pravdu i izgradnju mira univerziteta *Eastern Mennonite University*. Bivša Fullbright stipendistica, Schirch ima 15 godina iskustva u suradnji s mrežom strateških partnerskih organizacija uključenih u procese izgradnje mira širom Sjedinjenih Američkih Država, Južne Amerike, Afrike, Azije, južnog Pacifika i Europe. Njeno iskustvo u izgradnji mira uključuje rad u izbjegličkim kampovima, organiziranje kampanja za zaštitu ljudskih prava, djelovanje u mirovnim misijama, rad na razvoju ruralnih područja, konsultantske poslove evaluatora i istraživača na razvojnim projektima i projektima izgradnje mira, facilitaciju međuetničkog dijaloga te medijacijski i trenerski rad. Doktorirala je na temu analize i rješavanja konflikta na univerzitetu *George Mason University*.

O izdavaču

Fondacija Mirovna akademija je nezavisna, neprofitna organizacija koja djeluje na polju izgradnje mira. Registrovana je i ima sjedište u Sarajevu a njen prostorni opseg djelovanja obuhvata sve zemlje nastale raspadom SFRJ. Kako je izgradnja mira kompleksna disciplina, čijem krajnjem cilju mogu doprinijeti sva znanja iz oblasti ljudskog djelovanja, tako i Mirovna akademija nastoji odgovoriti tom izazovu šireći vlastiti dijapazon aktivnosti. Dosad je bila najprepoznatljivija po Post-jugoslavenskoj mirovnoj akademiji, sedmodnevnom edukacijskom programu koji se svake godine u zadnjoj sedmici jula održava u Sarajevu. Iako je i to povezivo s edukacijom, izdavaštvo je ipak nešto sa čime se dosadašnja aktivnost Mirovne akademije značajno širi, što je uslovljeno gotovo opštim nedostatkom literature o izgradnji mira na našem jeziku (B, H, S, CG). Biblioteka PAX, koja je pokrenuta ovom knjigom, zasigurno nikad neće biti potpun, ali će biti više nego zadovoljavajući te i za druge motivirajući odgovor na taj nedostatak.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

327.56:316.485.6](035)

SCHIRCH, Lisa

Priručnik za stratešku izgradnju mira : vizija
i okvir za pravedni mir / Lisa Schirch ; [prevod
Emina Trumić]. - Sarajevo : Fondacija Mirovna
akademija, 2012. - 71 str. ; 24 cm

Prijevod djela The little book of strategic
peacebuilding. - O autorici: str. 69. -
Bibliografija: str. 65.

ISBN 978-9958-571-00-8

COBISS.BH-ID 19428870

Izdavanje knjige podržao je Mennonite Central Committee.

Iz prikaza izdanju na engleskom jeziku

S jednako marljivim pripremama u rješavanju konflikta, mirovni aktivisti/ce pristupaju strateškom planiranju kako bi izgradili/e miroljubive i pravedne zajednice i društva.

Lisa Schirch predlaže jasne i pronicljive strategije u uspostavljanju pravednog mira – mira koji uključuje pravdu – uključujući dugoročno planiranje, rad na svim društvenim nivoima, pažljivo donošenje odluka i koordiniranje različitih aktera i pristupa izgradnje mira.

Bazirana na radu Centra za pravdu i izgradnju mira Eastern Mennonite univerziteta, ova knjiga povezuje različite pristupe izgradnji mira – zagovaranje i aktivizam, mirovne misije, humanitarnu pomoć, razvoj, liječenje traumi, transformaciju konflikta i restorativnu pravdu. Ovaj priručnik opisuje kompleksnost zadataka, ali ujedno predstavlja vodič za procese donošenja odluka i planiranja.

Iz prikaza Gorana Božičevića

Ova knjiga će nam pružiti podršku da se i dalje zalažemo za uspostavu vladinog Ureda za izgradnju mira ili sličnih institucija, ne da bi oni preuzeli i obavljali naš posao već da bi se cijeli spektar napora i pristupa društveno prihvatilo, priznao i uskladio.

Zalaganje za stratešku izgradnju mira u knjizi Lise Schirch nalazi plodno tlo u ovom kutku svijeta. Mreža za izgradnju mira, Fondacija Mirovna akademija, Platforma za izgradnju mira, Koalicija za regionalnu komisiju, Centar za mirovne studije, Miramidani, mirovni samiti i treninzi izgradnje mira samo su neki od svjesnih, usklađenih i kolektivnih napora „kreiranja prostora za izgradnju mira“ – ključnog strateškog principa izgradnje mira, kako nas Lisa Schirch podsjeća.

Svi mi koji smo se dugoročno posvetili izgradnji mira, znamo koliko je važno uključiti različite aktere u ovaj proces: ratne veterane, udruge žrtava, suce, razne razine vlasti, od lokalnih do državnih, umjetnike/ce, sveučilišta, medije, vjerske zajednice, ekološke, policiju, vojsku, političare, profesionalne udruge, itd. Znam da nije lako, ali drugačije ne može. Mnogo je lagodnije raditi s istomišljenicima nego se raspravljati s traumatiziranim veteranom. No, sami znamo ono što ova knjiga naglašava, a to je značaj koordiniranja različitih pristupa izgradnji pravednog društva kojem oružano nasilje neće prijetiti.

Kako ova knjiga pomaže izgradnji mira u postjugoslavenskim zemljama? Da li pomaže? Svakako.